JULES VERNE

O FANTEZIE A DOCTORULUI OX

Une fantaisie du docteur Ox, 1872

I.

Orăşelul Quinquendone.

Pentru ce ar fi zadarnic să căutați orăşelul Quinquendone chiar pe cele mai bune hărți?

Dacă veți căuta orăşelul Quinquendone pe o hartă a Flandrei, veche sau nouă, e foarte probabil că nu-l veți găsi. Atunci Quinquendone este un oraş care va fi dispărut?

Nu. Un oraş care se va întemeia în viitor? Deloc. El există, în ciuda geografiei, de vreo 8 sau 900 ani. Ceva mai mult, are o populație de 2.393 de suflete, dacă admitem că fiecare locuitor are câte un suflet.

Este situat la 13 kilometri şi jumătate spre nord-vest de Audenarde şi la 15 kilometri şi un sfert spre sud-est de Bruges, în mijlocul Flandrei.

Vaarul, un mic afluent al fluviului Escaut, trece pe sub cele trei poduri acoperite cu acoperişurile vechi din Evul Mediu ca la Tournay.

Este pe acolo un castel vechi, a cărui temelie a fost pusă în 1197 de către contele Balduin, care avea să fie împăratul Constantinopolului şi o primărie cu ferestre gotice, împodobită cu

JULES VERNE

O FANTEZIE A DOCTORULUI OX

Une fantaisie du docteur Ox, 1872

I.

Orăşelul Quinquendone.

Pentru ce ar fi zadarnic să căutaţi orăşelul Quinquendone chiar pe cele mai bune hărţi?

Dacă veţi căuta orăşelul Quinquendone pe o hartă a Flandrei, veche sau nouă, e foarte probabil că nu-l veţi găsi. Atunci Quinquendone este un oraş care va fi dispărut?

Nu. Un oraş care se va întemeia în viitor? Deloc. El există, în ciuda geografiei, de vreo 8 sau 900 ani. Ceva mai mult, are o populaţie de 2.393 de suflete, dacă admitem că fiecare locuitor are câte un suflet.

Este situat la 13 kilometri şi jumătate spre nord-vest de Audenarde şi la 15 kilometri şi un sfert spre sud-est de Bruges, în mijlocul Flandrei.

Vaarul, un mic afluent al fluviului Escaut, trece pe sub cele trei poduri acoperite cu acoperişurile vechi din Evul Mediu ca la Tournay.

Este pe acolo un castel vechi, a cărui temelie a fost pusă în 1197 de către contele Balduin, care avea să fie împăratul Constantinopolului şi o primărie cu ferestre gotice, împodobită cu un şir de creneluri şi un turn înalt de 357 de picioare deasupra pământului. La fiecare ceas se poate auzi glasul clopotelor în 5 octave, adevărat piano aerian, al cărui

renume îl întrece pe al celui din Bruges. Străinii, dacă a venit vreunul prin Quinquendone, nu părăsesc acest ciudat orăşel, fără să fi vizitat sala stathouderilor împodobită cu portretul în picioare al lui Wilhelm de Nassau executat de Brandon; amvonul bisericii St. Magloire, capodoperă a arhitecturii din secolul al XVI-lea; puţul cu acoperiş de fier din mijlocul pieţii mari St. Ernuph, a cărui lucrătură minunată se datorează pictorului fierar Quentin Matzys; mormântul construit odinioară Măriei de Bourgogne, fiica lui Carol Temerarul, care se odihneşte acum în biserica Notre Dame din Bruges etc.

În sfârşit, trebuie să se ştie că cei din Quinquendone au ca ocupaţie principală fabricarea pe o scară foarte întinsă a cremei numită „frişcă” şi a acadelelor. Domeniul este administrat din tată în fiu de mai multe secole, de familia van Tricasse. Şi cu toate acestea Quinquendone nu figurează pe harta Flandrei! L-au uitat geografii? L-au scăpat anume din vedere? Nici eu nu vă pot răspunde; sigur e că, cu toate acestea Quinquendone există, cu străzile-i strâmte, cu întăriturile, cu casele lui în stil spaniol, cu hala şi primarul lui şi că a fost de curând teatrul unor fenomene surprinzătoare, extraordinare, de necrezut, deşi adevărate, şi care vor fi credincios redate în povestirea de faţă.

Negreşit, nu putem gândi nimic rău despre flamanzii din Flandra apuseană. Sunt oameni de treabă, cuminţi, economicoşi, potrivit de veseli, ospitalieri, poate puţin cam greoi la limbă şi la minte, dar toate acestea nu explică deloc faptul că, unul dintre cele mai interesante oraşe de pe teritoriul ei, nu e încă trecut în cartografia modernă!

Scăparea aceasta din vedere, desigur, este regretabilă. Cel puţin dacă istoria sau în lipsa ei cronicile sau în lipsa cronicilor tradiţia ţării ar pomeni de Quinquendone! Dar nu, nici atlasele, nici ghidurile, nici itinerariile nu vorbesc de el. Chiar domnul Jonnes, iscusitul explorator de cătune nu spune nimic. Îşi poate oricine închipui cât de mult ar

putea să veteme această tăcere interesele comerciale şi industriale ale oraşului.

Dar ne grăbim să spunem că nu are nici industrie, nici comerţ şi că trăieşte foarte bine şi fără ele.

Acadelele şi frişca nu se exportă, ci se consumă pe loc. Într-un cuvânt, Quinquendone nu are nevoie, de nimeni. Dorinţele lor sunt restrânse, viaţa lor e modestă; sunt liniştiţi, reci, moderaţi, nepăsători, adică „flamanzi” cum încă se mai găsesc uneori între Escaut şi marea Nordului.

Primarul van Tricasse şi ajutorul de primar Niklausse vorbesc de nevoile oraşului

— Crezi? întrebă primarul.

— Cred, răspunse ajutorul după câteva minute de tăcere.

— Nu trebuie să procedăm cu uşurinţă, reluă primarul.

— Iată, s-au împlinit 10 ani de când tot vorbim de afacerea asta aşa de importantă, zise ajutorul de primar Niklausse, şi-ţi mărturisesc, venerabile van Tricasse, că încă nu mă pot hotărî.

— Îţi înţeleg şovăiala, zise primarul, care nu deschise gura decât după vreun sfert de oră de gândire. Îţi înţeleg nehotărârea şi ţi-o împărtăşesc. Am face mai bine dacă n-am hotărî nimic fără o cercetare mai amănunţită a chestiunii.

— E sigur răspunse Niklausse, că postul de comisar este inutil întrun oraş atât de paşnic cum e Quinquendone.

— Predecesorul nostru, răspunse van Tricasse cu un ton grav, predecesorul nostru nu zicea niciodată, nu ar fi îndrăznit niciodată să zică despre ceva că e sigur. Orice afirmaţie poate da naştere la contraziceri neplăcute.

Consilierul dădu din cap afirmativ, apoi rămase tăcut aproape o jumătate de oră. După trecerea acestui timp, în care consilierul şi primarul nu mişcară nici măcar un deget, Niklausse îl întrebă pe van Tricasse dacă predecesorul său, cu 20 de ani înainte, nu s-a gândit cumva şi el să suprime postul de comisar, care în fiecare an împovăra bugetul

oraşului Quinquendone cu suma de 1365 de franci şi nu ştiu câte centime.

— Într-adevăr, răspunse primarul ducându-şi mâna la inteligenta-i frunte, cu o încetineală măreaţă; într-adevăr s-a gândit, dar demnul bărbat a murit mai înainte de a fi îndrăznit să ia o hotărâre, nici în privinţa aceasta, nici în vreo altă chestiune administrativă. Era un om tare înţelept! De ce n-aş face şi eu ca el?

Consilierul Niklausse nu a fost în stare să aducă un argument, care să contrazică părerea primarului.

— Omul care moare fără să se fi hotărât în nici o privinţă în viaţa lui, aproape că a atins perfecţiunea în viaţă, adăugă van Tricasse, grav.

Zicând aceste cuvinte, primarul apăsă cu vârful degetului mic pe butonul unei sonerii cu clopoţelul lui înăbuşit, care scoase mai mult un suspin decât un sunet. Aproape îndată se auziră paşi uşori călcând încet pe sală. Un şoarece mergând pe un covor gros, n-ar fi făcut mai puţin zgomot. Uşa odăii se deschise, învârtindu-se în balamalele unse bine.

Apăru o fetiţă blondă, cu codiţe lungi. Era Suzel van Tricasse, unica fiică a primarului. Ea dădu tatălui ei, o dată cu o farfurioară cu cărbuni aprinşi, luleaua îndesată cu vârf, nu zise nimic şi dispăru numaidecât, fără ca plecarea ei să facă mai mult zgomot decât intrarea.

Onorabilul primar îşi aprinse pipa uriaşă şi dispăru curând într-un nor de fum albastru, lăsându-i pe Niklausse scufundat într-o cugetare adâncă.

Camera în care vorbeau astfel cele două persoane de seamă, având conducerea, era bogat împodobită cu sculptură în lemn negru. O sobă mare cu o vatră în care ar fi putut arde un stejar întreg şi s-ar fi putut frige un bou la frigare, ocupa jumătate din peretele camerei şi avea în faţă o fereastră zăbrelită, ale cărei geamuri colorate îndulceau lumina zilei. Într-o ramă străveche se vedea portretul unui bărbat oarecare, portret atribuit lui Hemling şi care trebuia

să reprezinte pe vreun strămoş al lui van Tricasse, a cărui genealogie se urcă cu siguranţă până în secolul al XIV-lea, epocă în care flamanzii şi Guy de Dampierre au avut de luptat contra împăratului Rudolf de Habsburg.

Camera asta făcea parte din locuinţa primarului, una din cele mai plăcute din Quinquendone. Clădită în stil flamand şi cu tot capriciul, pitorescul, imaginaţia pe care o cere arhitectura ogivală, era citată ca unul dintre Cele mai curioase monumente ale oraşului.

Un azil de surdo-muţi n-ar fi fost mai tăcut decât casa aceasta. Nu se pomenea zgomot în ea; acolo se aluneca, nu se mergea; nu se vorbea, se şoptea. Şi cu toate acestea nu lipseau femeile, căci în afară de primarul van Tricasse, mai locuia acolo şi soţia lui, Brigitta van Tricasse, fiica sa Suzel van Tricasse şi servitoarea Lotchen Lanshen. La acestea trebuie să o mai adăugăm şi pe sora primarului, tuşa Hermance, fată bătrână, căreia tot i se mai zicea Tata Nemance, cum o numea nepoata sa Suzel când era mică.

Ei bine, cu toate elementele acestea de discordie, de zgomot, de pălăvrăgeală, casa primarului era liniştită ca un pustiu.

Primarul era un om de vreo 50 de ani, nici gras nici slab, nici scurt nici înalt, nici tânăr nici bătrân, nici roşu nici palid, nici vesel nici trist, nici mulţumit nici plictisit, nici energic nici moale, nici mândru nici umil, nici bun nici rău, nici darnic nici zgârcit, nici curajos nici fricos, nici prea-prea, nici foarte-foarte, ne quidnimis, un om moderat în toate, dar după încetineala neschimbată a mişcărilor sale, după falca interioară puţin cam lăsată în jos, după ochii veşnic întredeschişi; după fruntea netedă ca o placă de metal galben fără nici o cută, după muşchii subţiri, un fizionomist ar fi recunoscut fără greutate că primarul van Tricasse era liniştea personificată. Niciodată bătăile inimii nu i s-au iuţit nici de mânie, nici de pasiune, niciodată vreo emoţie oarecare nu i-a îmbujorat faţa, niciodată nu s-a încruntat din cauza vreunei supărări, oricât de uşoară aţi

vrea s-o presupuneţi. Era întotdeauna îmbrăcat în haine bune, nici prea largi, nici prea subţiri, pe care nu izbutea să le rupă. Se încălţa cu nişte pantofi cu 3 tălpi şi cu catarama de argint care prin trăinicia lor, îl deznădăjduiseră pe cizmar.

Pe cap, purta o pălărie mare, desigur de pe vremea când Flandra a fost despărţită de Olanda, ceea ce face să-i dăm o vârstă de peste 40 de ani. Dar ce vreţi? Pasiunile sunt acelea ce ne secătuiesc corpul ca şi sufletul, hainele ca şi corpul şi demnul nostru primar, apatic nepăsător, nu se pasiona pentru nimic. Nu istovea şi nu se uza şi tocmai de aceea era omul care trebuia să conducă cetatea Quinquendonului şi pe liniştiţii ei locuitori.

Oraşul, într-adevăr, nu era mai puţin liniştit decât casa lui van Tricasse. În casa aceea tăcută aştepta primarul să-l ajungă sfârşitul vieţii, după ce mai întâi va fi văzut de doamna Brigitte van Tricasse, soţia lui, precedându-i în mormânt, unde desigur nu avea să găsească o linişte mai adâncă decât aceea pe care o gusta de 60 de ani pe pământ.

Aici este nevoie de o explicaţie.

Familia van Tricasse ar fi putut să se numească pe drept cuvânt familia Jeannot. Şi iată de ce:

Oricine ştie că cuţitul acestui personaj este tot aşa de celebru ca şi stăpânul lui şi tot aşa de puţin uzabil, graţie îndoitei operaţii, neîncetat înnoită, care consta în înlocuirea mânerului când s-a uzat şi a lamei când s-a tocit.

Aceeaşi era operaţia absolut identică, practicată din timpuri imemoriale în familia van Tricasse şi la care natura se învoise într-un mod cu totul neobişnuit.

De la 1830, se văzuse mereu fără schimbare, un van Tricasse rămas văduv însurându-se cu o van Tricasse mai tânără decât el, care rămânând văduvă, se consola cu un van Tricasse mai tânăr ca ea, care rămânând văduv etc… la infinit. Fiecare murea la rândul lui cu o regularitate matematică. Ori venerabila doamnă Brigitta van Tricasse

era măritată a doua oară şi, afară numai dacă ar fi avut de gând să lipsească de la îndatoririle sale, trebuia să plece pe lumea cealaltă cu cel puţin 10 ani înaintea soţului ei cu 10 ani mai tânăr decât ea, ca să facă loc unei noi doamne van Tricasse. Lucrul acesta era foarte sigur că se va întâmpla după credinţa onorabilului primar, căci altfel s-ar fi stricat tradiţia familiei.

Astfel era casa aceasta paşnică şi tăcută; uşile nu-i scârţâiau, geamurile nu zăngăneau, coşurile nu trăgeau cu zgomot, mobilele nu trosneau, cheile nu clănţăneau la broască şi musafirii nu făceau mai mult 5 zgomot decât umbra lor. Hipocrate ar fi ales-o cu siguranţă ca templu al tăcerii!

Comisarul Passauf vine zgomotos şi pe neaşteptate La începutul interesantei convorbiri pe care am redat-o mai sus, era ora două şi trei sferturi după-amiază. La ora 3:45, van Tricasse şi-a aprins pipa lui uriaşă în care putea să încapă cam un sfert de kilogram de tutun şi abia la 5:35 isprăvi de fumat.

În tot timpul acesta, cei doi bărbaţi nu rostiră nici un cuvânt.

Pe la ora 6:00, ajutorul de primar deschise vorba astfel:

— Aşadar hotărâm.

—. a… nu hotărî nimic, completă primarul.

— Ai dreptate, van Tricasse.

— Cred şi eu, Niklausse. Vom lua o hotărâre în privinţa comisarului, atunci când vom fi bine lămuriţi… mai târziu… O lună, mai curând, o lună mai târziu, nu are importanţă.

— Ba chiar şi un an, zise Niklausse, deznodându-şi batista de care se servi cu o discreţie desăvârşită.

Începu iar o nouă tăcere, care ţinu cam un ceas. Nimic nu tulbură acest nou popas în conversaţie, nici chiar apariţia câinelui casei, a credinciosului Lento, care tot aşa de liniştit ca şi stăpânul său dădu o raită prin cameră. Bravo câine! Un model pentru toţi câinii. Dacă ar fi fost de carton, cu rotiţe la labe, nu ar fi făcut mai puţin zgomot cu vizita lui.

Pe la 8, după ce Lotchen aduse lampa străveche cu glob de sticlă mată, primarul întrebă pe ajutorul său:

— Niklausse, nu mai avea altă afacere urgentă de rezolvat?

— Nu, van Tricasse, niciuna, după cât îmi amintesc.

— Dar, nu mi s-a spus oare că turnul porţii dinspre Audenarde stă gata să se prăbuşească?

— Adevărat, răspunse autorul şi drept să-ţi spun, nu m-aş mira dacă într-o bună zi ar strivi vreun trecător.

— O! continuă primarul, sper că vom lua o hotărâre în privinţa turnului ăstuia, mai înainte de a se întâmpla o asemenea nenorocire.

— Şi eu sper, van Tricasse.

— Sunt alte chestiuni şi mai grabnice de rezolvat.

— Negreşit, răspunse Niklausse, hala de pielărie de pildă.

— Tot mai arde? întrebă primarul.

— Tot; de 3 săptămâni întruna!

— N-am hotărât în consiliu s-o lăsăm să ardă?

— Ba da, van Tricasse, după propunerea dumitale.

— Nu-i acesta mijlocul cel mai sigur să punem capăt focului?

— Fără îndoială.

— Ei, atunci să aşteptăm. Atâta?

— Atâta, răspunse ajutorul de primar, scărpinându-şi fruntea ca şi cum ar fi vrut să se asigure că nu uită vreo chestiune importantă.

— Ah! zise primarul, n-ai auzit de revărsarea de apă care ameninţă cu înecul mahalaua Sf. Iacob?

— Adevărat! răspunse ajutorul. Şi ce rău este că revărsarea asta nu se face mai sus de hala de pielărie? Ar fi stins focul şi ne-ar fi scutit de atâta discuţie.

— Ei, ce vrei, Niklausse, răspunse înţeleptul primar, nimic nu este mai lipsit de logică decât întâmplările. N-au nici o legătură între ele şi nu poţi, cum ai vrea, să te foloseşti de una împotriva celeilalte.

Trebuia să treacă puţin timp pentru ca observaţia asta fină să fie înţeleasă de toată lumea.

— Ei dar, vorbi peste câteva clipe Niklausse, nu vorbim de chestiunea cea mare!

— Ce chestiune mare? Avem şi o chestiune mare? întrebă primarul.

— Negreşit. Iluminatul oraşului.

— Ah! da, răspunse primarul dacă îmi aduc bine aminte, vrei să spui de iluminatul doctorului Ox.

— Întocmai.

— Merge bine, Niklausse. Acum au început să aşeze ţevile, iar uzina e gata în întregime.

— Poate că ne-am cam grăbit în chestiunea asta, zise Niklausse clătinând din cap.

— Poate, răspunse primarul, dar scuza noastră este că doctorul Ox face toate experienţele pe cheltuiala lui; n-o să ne coste nici un ban.

— Într-adevăr, asta ne este scuza. Şi apoi trebuie să fim la înălţimea vremurilor prezente. Dacă reuşeşte încercarea, Quinquendonul va fi primul oraş din Flandra iluminat cu oxi… Cum îi zice?

— Gazul oxihidric.

— Aşa, oxihidric.

În clipa aceea se deschise uşa şi Lotchen îl anunţă pe primar că masa e gata.

Niklausse se ridică să-şi ia bună seara de la van Tricasse, căruia i se făcuse foame de atâtea hotărâri şi atâtea chestiuni discutate; apoi, hotărâră să convoace consiliul comunal la o dată destul de depărtată, pentru ca să se discute dacă nu trebuie luată vreo măsură provizorie în chestia cu adevărat urgentă a turnului Audenarde.

Cei doi diregători se îndreptară apoi spre uşa care dădea în stradă.

Ajutorul de primar ajuns pe ultima treaptă a scării, aprinse un felinar mic, care trebuia să-l călăuzească pe străzile întunecoase ale Quinquendonului pe care nu-l lumina încă

gazul doctorului Ox. Noaptea era întunecoasă şi se lăsase o ceaţă subţire peste oraş.

Cu pregătirile de plecare ale lui Niklausse trecu un sfert de oră, căci după ce şi-a aprins felinarul, trebui să încalţe nişte pantofi de piele de vacă şi să-şi pună mănuşile de piele de berbec; pe urmă îşi ridică gulerul îmblănit al hainei, îşi lăsă pălăria pe ochi, strânse bine în mână umbrela grea cu mânerul încovoiat şi se pregăti să iasă.

În clipa în care Lotchen, care lumina stăpânului său vru să tragă zăvorul porţii, se auzi un zgomot neaşteptat afară.

Da! chiar dacă vi s-ar părea cu neputinţă, un zgomot, un zgomot adevărat, aşa cum desigur că nu a mai auzit oraşul de când au cucerit spaniolii fortăreaţa în 1513, un zgomot înfricoşător deşteptă ecourile aşa de adânc adormite ale casei strămoşeşti a lui van Tricasse. Bătea cineva în poarta aceea, neprihănită până atunci de orice atingere brutală! Bătea mereu cu ceva care părea a fi un baston noduros, purtat de o mână puternică! Cu loviturile se amestecau strigăte, chemări. Se auzeau lămurit cuvintele acestea:

— Domnule van Tricasse! Domnule primar! Deschideţi, deschideţi repede!

Primarul şi ajutorul, eu totul uluiţi se uitau unul la altul fără să zică nimic, asta era mai presus de închipuirea lor. Chiar de s-ar fi tras atunci în casă, lângă ei, cu tunul cel vechi din castel, care amuţise din 1385 şi locuitorii casei van Tricasse n-ar fi rămas mai împietriţi.

În tot timpul acesta, strigătele, chemările, nu mai încetau! Lotchen luându-şi inima în dinţi, îndrăzni să întrebe:

— Cine-i acolo?

— Eu sunt. Eu! Eu!

— Care „eu”?

— Comisarul Passauf!

Comisarul Passauf! Chiar acela al cărui post era vorba de 10 ani să i se desfiinţeze. Ce se întâmplă oare? Să fi năvălit bourguignonii în Quinquendone ca în secolul al XIV-lea? Numai o astfel de întâmplare ar fi putut să-l emoţioneze în

aşa mod pe comisarul Passauf, pe care, în ceea ce priveşte liniştea şi nepăsarea, nu-l întrecea nici chiar primarul.

La un semn al lui van Tricasse, căci demnul bărbat nu era în stare să scoată un cuvânt, se trase zăvorul şi se deschise uşa.

Comisarul Passauf năvăli înăuntru ca o vijelie.

— Ce este, domnule comisar? întrebă Lotchen, fată curajoasă care nu-şi pierdea cumpătul nici în cele mai grele împrejurări!

— Ce este! răspunse comisarul Passauf ai cărui ochi holbaţi exprimau o emoţie mare şi adevărată. Este că vin din vizită, de la doctorul Ox şi acolo…

— Acolo? izbuti să întrebe ajutorul de primar.

— Acolo am fost martor la o ceartă aşa cum. domnule primar, s-a discutat politică!

— Politică! repetă van Tricasse înspăimântat punându-şi mâna în perucă.

— Politică! urmă comisarul Passauf, ceea ce nu s-a mai făcut poate de 100 de ani în Quinquendone. Atunci s-a aprins discuţia. Avocatul Andrei Schult şi doctorul Domenic Custos s-au luat la ceartă cu o violenţă care va atrage desigur un duel!

— Duel! strigă ajutorul de primar. Un duel! Un duel la Quinquendone! Şi ce şi-au spus avocatul Schult şi doctorul Custos?

— Şi-au spus tocmai aşa: „Domnule avocat, a spus doctorul adversarului său, te-ai cam întins, după cât mi se pare şi nu-ţi iei seama la vorbă!”

Primarul van Tricasse îşi frânse mâinile. Ajutorul se îngălbeni şi scăpă felinarul. Comisarul clătină din cap. O frază aşa de provocatoare rostită între doi fruntaşi ai oraşului!

— Doctorul ăsta Custos, murmură van Tricasse, este de bunăseamă, un om primejdios, un nebun. Veniţi încoace, domnilor!

Şi ajutorul de primar Niklausse împreună cu comisarul Passauf intrară în casă cu primarul van Tricasse.

II.

Doctorul Ox apare ca un fiziolog de mâna întâi şi un experimentator îndrăzneţ.

Dar cine este omul cunoscut sub numele ciudat de doctorul Ox?

Este un original, negreşit, dar în acelaşi timp un învăţat îndrăzneţ, un fiziolog ale cărui lucrări sunt cunoscute şi apreciate de toată Europa învăţată, un rival fericit al lui Davy, Dalton, Rostock, Menzies, Godwin, Vierordt, al tuturor acestor minţi luminate, care au pus fiziologia pe prima treaptă a ştiinţelor moderne.

Doctorul Ox era un bărbat nici gras nici slab, de statură mijlocie, în vârstă de. dar n-am putea să-i precizăm vârsta, nici naţionalitatea. De altfel, nici nu ne interesează; e destul să se ştie că era un om ciudat cu sângele fierbinte şi năvalnic, un excentric adevărat scăpat dintr-un volum al lui Holfmann şi care contrasta, nici nu mai încape vorbă, cu locuitorii Quenquendonului. Avea o încredere deplină în el şi în teoriile lui.

Surâzând mereu, mergând cu capul sus, cu pieptul scos în afară, uşor, liber, cu privirea sigură, cu nările deschise larg, aspirând adânc aerul, îţi plăcea când îl vedeai. Era vioi, foarte vioi, bine făcut, mergea repede ca şi când ar fi avut argint viu în vene şi sute de ace sub tălpi. De aceea nu putea să stea niciodată locului şi fugea, vorbind grăbit şi cu gesturi repezi.

Era oare bogat acest doctor Ox, care voia să lumineze un oraş întreg pe cheltuiala lui?

Desigur, de ce altfel să facă asemenea cheltuieli; şi acesta este singurul răspuns ce-l putem da unei asemenea întrebări indiscrete.

Doctorul Ox venise de 5 luni la Quinquendone, întovărăşit de preparatorul lui care răspundea la numele de Gedeon

Ygene, un om înalt, slab, uscăţiv, dar tot aşa de vioi ca şi stăpânul său.

Şi acum, pentru ce doctorul Ox a luat asupra sa, pe cheltuiala lui, iluminatul oraşului? Pentru ce îi alesese tocmai pe paşnicii quinquendonieni, pe cei mai flamanzi dintre flamanzi şi voia să le 9 înzestreze cetatea cu binefacerile unei iluminări nemaivăzute? Sub pretextul acesta nu cumva voia să încerce vreo experienţă fiziologică, operând în anonimat? Ce avea să încerce omul acesta ciudat? Nu putem ştii, pentru că doctorul Ox nu spune nimănui nimic decât preparatorului, Ygene, care i se supune orbeşte.

În aparenţă cel puţin, doctorul Ox se obligase să lumineze oraşul, care avea mare nevoie de lumină „mai ales noaptea”, spunea comisarul Passauf cu fineţe.

În acest scop, instalase o uzină pentru producerea gazului de iluminat. Gazometrele erau gata şi conductele, aşezate pe sub caldarâmul străzilor, trebuiau să se răspândească în scurt timp sub formă de becuri, în toate clădirile publice şi chiar în unele case particulare ale iubitorilor de progres.

Van Tricasse, în calitatea lui de ajutor de primar, apoi şi alţi fruntaşi crezuseră de datoria lor să-şi introducă în case iluminatul acesta modern.

Dacă n-a uitat cititorul, în cursul lungii convorbiri dintre ajutorul de primar şi primar, s-a spus că luminatul oraşului Quinquendone nu se va face prin arderea hidrogenului carburat obişnuit, pe care-l dă distilarea huilei, ci prin întrebuinţarea altui gaz mai modern şi de 20 de ori mai strălucitor, gazul oxihidric, dobândit din amestecul hidrogenului cu oxigenul.

Doctorul, chimist priceput şi fizician ingenios, ştia cum să obţină gazul acesta în cantităţi mari şi cu cheltuieli mici, nu întrebuinţând manganatul de sodiu, după procedurile domnului Tessie du Motay, ci foarte simplu, descompunând apa uşor acidulată cu ajutorul unei pile, compusă din elemente noi şi inventate de el.

Aşadar, nu era nevoie de substanţe costisitoare, platină, de vase de sticlă, de combustibili de aparate delicate pentru a produce deosebit cele două gaze. Un curent electric străbătea nişte vase mari pline cu apă şi lichidul se descompunea în cele două elemente constitutive ale lui: oxigenul şi hidrogenul. Oxigenul se ducea într-o parte; hidrogenul, mai mic în volum ca tovarăşul lui, se ducea în partea opusă. Amândouă erau culese în două rezervoare despărţite, măsură de cea mai mare însemnătate, pentru că amestecul lor ar fi produs o explozie îngrozitoare dacă s-ar fi aprins. Pe urmă, ţevile trebuiau să le conducă la becuri, care erau construite în aşa fel, încât să evite orice explozie. Se producea atunci o flacără foarte strălucitoare, flacără a cărei lumină poate să rivalizeze cu lumina electrică, despre care se ştie, în urma experienţelor lui Casseiman, că este egală cu lumina a 1171 de lumânări, nici mai mult nici mai puţin.

Desigur că oraşul Quinquendone avea să dobândească o lumină minunată prin această combinaţie ingenioasă; dar, tocmai de acestea se ocupă mai puţin doctorul Ox şi preparatorul său, după cum se va vedea.

Chiar a doua zi după ce comisarul Passauf apăruse cu atâta zgomot în casa primarului Gedeone Ygene şi doctorul Ox stătea de vorbă în cabinetul lor de lucru comun, în parterul clădirii principale a uzinei.

— Ei, Ygene ei! zise doctorul Ox frecându-şi mâinile mulţumit. I-au văzut ieri la vizită pe quinquendonienii ăştia care, în ceea ce priveşte intensitatea pasiunilor, ţin mijlocul între bureţi şi coloniile de mărgean! Tu i-ai văzut certându-se şi provocându-se cu glasul şi cu gestul?

Transformaţi moraliceşte şi fiziceşte! Şi e numai un început! Ai răbdare numai, până le vom da o doză mai mare!

— Într-adevăr, maestre, răspunse Gedeone Ygene, scărpinându-şi nasul ascuţit cu vârful degetului arătător,

experienţa a început foarte bine şi dacă n-aş fi închis robinetul nu ştiu ce s-ar fi întâmplat.

— I-ai auzit pe avocatul Schult şi pe doctorul Custos? urmă doctorul Ox. Fraza nu e deloc provocatoare, dar, în gura unui quinquendonian, face cât toate insultele ce şi le aruncă eroii lui Homer înainte de a începe lupta. Ah! Ah! Flamanzii ăştia! Să vezi numai ce am să fac din ei într-o zi.

— Vom face nişte ingraţi, răspunse Gedeon Ygene, cu tonul celui care cunoaşte valoarea omului.

— Ba, zise doctorul Ox, numai să ne izbutească experienţa şi puţin îmi pasă dacă ne vom face vreun bine sau vreun rău.

— De altfel, adăugă preparatorul zâmbind răutăcios, nu e de temut că, provocându-le o astfel de aţâţare le vom zdruncina puţin plămânii bieţilor quinquedonieni?

— Cu atât mai rău pentru ei, răspunse doctorul Ox. Aici e interesul ştiinţei la mijloc! Ce ai zice dacă broaştele şi câinii s-ar împotrivi experienţelor de vivisecţiune?

E foarte probabil, credem noi, că dacă ar întreba cineva câinii şi broaştele, vietăţile acestea ar face oarecare obiecţii în ceea ce priveşte vivisecţiunea, dar doctorul Ox credea că a găsit un argument zdrobitor, căci nu scoase un suspin adânc de satisfacţie?

— La urma urmei, maestre, ai dreptate, răspunse Gedeon Ygene cu convingere. N-am fi putut găsi pe alţii mai potriviţi decât pe quinquendonienii aceştia.

— N-am fi putut, zise şi doctorul, apăsând pe fiecare silabă.

— Le-ai pipăit pulsul?

— Numai o dată?

— Şi care e media pulsaţiilor observate?

— Nici 50 pe minut! Lucru explicabil într-un oraş în care de un veac n-a fost nici umbră de discuţie, în care căruţaşii nu înjură, birjarii nu se înjură, caii nu-şi fac vânt, câinii nu muşcă, pisicile nu zgârie! Un oraş în care judecătorul moţăie în fotoliu de la începutul până la sfârşitul anului!

Un oraş în care nu se pasionează nimeni pentru nimic, nici pentru arte, nici pentru afaceri! Un oraş în care se pomeneşte de jandarmi numai în basme şi la care nu s-a făcut de 100 de ani un proces-verbal! În sfârşit, un oraş în care de 300 de ani nu s-a dat un pumn şi nu s-a schimbat o 11 pereche de palme! Înţelegi, dragă Ygene că asta nu mai poate dăinui şi că noi vom schimba tot!

— Foarte bine! Foarte bine! aprobă preparatorul cu entuziasm. Dar, maestre, aerul acestui oraş l-ai analizat?

— Da, sigur! Are 79 părţi azot şi 21 părţi oxigen; acid carbonic şi aburi de apă în cantităţi variabile. Acestea sunt proporţii obişnuite.

— Bine, maestre, bine, răspunse Ygene, vom face experienţa în mare şi ea va fi hotărâtoare!

— Şi dacă va fi hotărâtoare, adaugă doctorul Ox cu încredere, vom preface lumea!

III.

Ce se întâmplă când primarul şi ajutorul de primar fac o vizită doctorului Ox.

Ajutorul de primar Niklausse şi primarul van Tricasse, ştiură şi ei ce este o noapte de nelinişte. Grava întâmplare din casa doctorului Ox le pricinui o adevărată insomnie. Ce urmări va avea cearta asta? Nu putea prevedea. Vor trebui să ia vreo hotărâre? Autoritatea municipală reprezentată de ei, va fi nevoită să intervină? Va trebui să dea oarecare ordonanţe ca să nu se mai întâmple asemenea scandaluri.

Nesiguranţa tulbură grozav acele fire molatice. De aceea, mai înainte de a se despărţi, cei doi fruntaşi „hotărâseră” să se întâlnească a doua zi.

Aşadar, a doua zi înainte de prânz, primarul van Tricasse se îndreptă spre casa ajutorului său Niklausse. Îşi găsi prietenul mai liniştit.

El însuşi îşi mai venise în fire.

— Nici o noutate? întrebă van Tricasse.

— Niciuna de ieri, răspunse Niklausse.

— Dar doctorul? Domenic Custos?

— N-am mai auzit nimic nici de el, nici de avocatul Andrei Schult.

După o oră de conversaţie, pe care am putea s-o redăm în 3 rânduri, dar de care nu avem nevoie, ajutorul şi primarul se hotărâră să se ducă până la doctorul Ox, ca să afle de la el ceva, dar fără să bage de seamă.

Împotriva tuturor obiceiurilor, luând hotărârea asta, cei doi fruntaşi o şi executară. Plecară spre uzina doctorului Ox, aşezată în afara oraşului, lângă poarta Audenarde, tocmai aceia al cărei turn era gata să se prăbuşească.

Primarul şi ajutorul nu-şi dădură braţul, dar mergeau possibus aequis, cu un pas încet şi solemn, care nu-i făcea să înainteze mai mult de 13 centimetri pe secundă. Acesta era de altfel mersul obişnuit al locuitorilor, care nu-şi aduceau aminte să fi văzut un om fugind pe străzile Quinquendonului.

Din când în când, la o răspântie tăcută, la câte un colţ de stradă liniştită, cei 2 dregători se opreau ca să-i salute pe cetăţeni.

— Bună ziua, domnule primar, zicea unul.

— Bună ziua prietene, răspundea van Tricasse.

— Nici o veste nouă, domnule ajutor de primar? întreba altul.

— Niciuna, răspundea Niklausse.

Dar după unele figuri mirate, după unele priviri întrebătoare, se putea ghici că cearta din ajun era cunoscută în tot oraşul. Numai după direcţia în care mergea van Tricasse, ar fi ghicit chiar cel mai prost dintre Quinquendonieni, că primarul avea să ia o hotărâre importantă.

Chestia Custos şi Schult preocupa toate cugetele, dar nu ajunsese nimeni încă să ia partea unuia sau a celuilalt. Avocatul şi doctorul erau două persoane stimate. Avocatul Schult neavând niciodată ocazia să pledeze într-un oraş în care avocaţii şi portăreii nu existau decât de formă, nu pierduse prin urmare nici un proces. Cât despre doctorul

Custos, el era un onorabil practician care, ca toţi confraţii lui, îi tămăduia pe bolnavii de toate bolile, afară de cele care pricinuiau moartea. Obicei rău, luat din nefericire de toţi doctorii de pretutindeni!

Ajungând la poarta Audenarde, ajutorul şi primarul prevăzători, făcură un mic ocol pentru ca să nu treacă prin raza de cădere a turnului, apoi, îl priviră cu băgare de seamă.

— Eu cred că va cădea, zise van Tricasse.

— Şi eu cred, răspunse Niklausse.

— Numai de nu l-am propti, adăugă van Tricasse. Dar trebuie să-l proptim? Asta-i întrebarea.

— Într-adevăr, asta-i întrebarea, zise şi Niklausse. După câteva clipe ajunseră la poarta uzinei.

— Putem vorbi cu doctorul Ox? întrebă el. Doctorul Ox era liber întotdeauna pentru autorităţile oraşului şi cele două persoane au fost îndată poftite în cabinetul celebrului fiziolog.

Poate că au aşteptat cam mult, până să vină doctorul. Cel puţin suntem înclinaţi să credem lucrul acesta, pentru că primarul, ceea ce nu i se mai întâmplase niciodată în viaţă, arătă oarecare nerăbdare, de care nu fusese scutit nici tovarăşul lui.

Doctorul Ox veni în cele din urmă şi se scuză că i-a făcut să aştepte; un plan de gazometru de aprobat, un conduct de rectificat. De altfel, totul mergea bine! Ţevile destinate oxigenului erau puse. Peste câteva luni, oraşul va avea un iluminat perfect. Cei doi fruntaşi puteau chiar să vadă găurile ţevilor care dădeau în cabinetul doctorului.

Apoi, doctorul întrebă de motivul care îi făcuse onoarea de a primi în casa lui pe primar şi pe ajutorul acestuia.

— Ca să vă vedem doctore, ca să vă vedem, răspunse van Tricasse. De mult timp n-am mai avut această plăcere. Noi ieşim foarte rar în oraşul nostru. Ne numărăm paşii şi vizitele. E bine când nimic nu ne vine să ne strice obiceiurile.

Niklausse îşi privea prietenul. Niciodată nu vorbise aşa mult fără să mai facă popasuri, fără să lase pauze mari între fraze. I se părea că van Tricasse vorbea cu oarecare uşurinţă, calitate pe care nu i-o cunoştea.

Chiar el, Niklausse, simţea aşa ca o mâncărime de limbă.

Doctorul Ox îl privea cu atenţie pe primar cu ochii lui răutăcioşi.

Van Tricasse care nu discuta niciodată decât după ce se aşeza întrun jilţ moale, acum se ridică în picioare. Îl cuprinsese o aţâţare nervoasă cu totul contrarie temperamentului său. Nu gesticula încă, dar era aproape. Ajutorul de primar îşi freca genunchii şi respira rar şi adânc.

Privirea i se însufleţea din ce în ce şi se arăta tot mai „hotărât” să-l susţină, cu orice preţ pe primar, tovarăşul şi prietenul său.

Van Tricasse se ridicase, făcuse câţiva paşi; apoi se înţepenise în faţa doctorului.

— Şi în câte luni, întrebă el puţin cam apăsat, în câte luni zici că se vor termina lucrările?

— În 3 sau 4 luni, domnule primar, răspunse doctorul Ox.

— 3 sau 4 luni e prea mult! zise van Tricasse.

— Foarte mult! adăugă Niklausse, care neputând sta locului se ridică şi el de pe scaun.

— Ne trebuie neapărat timpul acesta ca să putem termina lucrările, căci lucrătorii pe care a trebuit să-i luăm dintre quinquendonieni nu prea sunt rapizi la muncă.

— Cum, nu sunt iuţi! strigă primarul, care păru că ia această vorbă ca pe o insultă personală.

— Nu domnule primar, răspunse doctorul Ox insistând; un lucrător francez, de pildă, ar lucra cât 10 quinquendonieni. ştiţi, cei de aici sunt flamanzi curaţi!

— Flamanzi! strigă Niklausse cu pumnii încleştaţi. Ce înţeles dai, domnule, acestui cuvânt?

— Înţelesul. bun pe care i-l dă toată lumea, răspunse doctorul zâmbind.

— Aşa, domnule, zise primarul străbătând cabinetul de la un capăt la celălalt, mie nu-mi plac insinuările acestea! Lucrătorii din Quinquendone sunt tot atât de buni ca în oricare alt oraş din lume şi n-au nevoie să ia exemplu nici de la aceia din Paris, nici de la aceia din Londra! Cât despre lucrări, ele vă privesc şi vă rog să vă grăbiţi. Străzile sunt desfundate ca să se aşeze ţevile şi se împiedică circulaţia.

Comerţul va începe să sufere, şi eu, conducătorul responsabil al oraşului, nu vreau să fiu mustrat pe bună dreptate de altfel.

Bietul primar! Vorbea de comerţ, de circulaţie şi cuvintele acestea cu care nu era obişnuit, nu i se agăţau de buze? Ce se întâmplase oare?

— De altfel, adăugă Niklausse, oraşul nu mai poate fi lipsit multă vreme de lumină.

— Cu toate acestea, observă doctorul, un oraş care aşteaptă de 8 sau 900 de ani.

— Cu atât mai mult domnule, răspunse primarul apăsat. Alte timpuri, alte obiceiuri! Progresul merge mereu înainte şi noi nu vrem să rămânem în urmă! Peste o lună străzile oraşului vor trebui să fie luminate şi va trebui să plătiţi o sumă destul de mare pentru fiecare zi de întârziere. Nu vă gândiţi ce se va putea întâmpla dacă s-ar începe o bătaie pe întuneric?

— Fără îndoială, strigă Niklausse, nu trebuie decât o scânteie ca să aprinzi un flamand.

— Şi în legătură cu asta, zise primarul luând vorba din gura prietenului său s-a raportat de către şeful poliţiei oraşului, comisarul Passauf, că ieri a avut loc o discuţie în saloanele dumneavoastră, domnule doctor. Adevărat că a avut loc o discuţie politică…?

— Adevărat, domnule primar, răspunse doctorul Ox, care abia putea să-şi ascundă mulţumirea.

— Şi a avut loc o ceartă între doctorul Domenic Custos şi avocatul Andrei Schult?

— Da, domnule ajutor de primar, dar vorbele care s-au schimbat nu erau de cine ştie ce gravitate.

— Nu erau de cine ştie ce gravitate! strigă primarul. Nu e de nici o gravitate când un om spune altuia că „nu-şi măsoară cuvintele”! Dar ce mai vrei, domnule? Din ce fel de ţărână eşti făcut, dumneata domnule?

Nu ştii că în Quinquendone asta este de ajuns ca să aibă urmările cele mai grave? Dar, domnule, dacă dumneata sau oricare altul ar îndrăzni să-mi spună aşa ceva.

— Şi mie!… zise şi Niklausse.

Rostind cuvintele acestea pe un ton ameninţător, cei doi fruntaşi, cu braţele încrucişate, cu părul zbârlit, îl priveau drept în ochi pe doctorul Ox, gata să-l înhaţe, dacă o mişcare din mână sau din ochi i-ar fi făcut să bănuiască la el o părere contrarie celor susţinute de ei.

Dar doctorul nici nu clipi.

— În orice caz, domnule, începu iar primarul, vă fac responsabil de ceea ce se petrece în casa dumneavoastră. Sunt păzitorul liniştii acestui oraş şi nu vreau ca ea să fie tulburată. Întâmplarea de ieri nu trebuie să se mai repete sau, altfel, îmi voi face datoria. Ai înţeles?… Dar nu-mi răspunzi, domnule?

Vorbind aşa, primarul peste măsură de enervat, ridică vocea la înălţimea mâniei. Era frumos bietul van Tricasse şi desigur, glasul i se auzea de-afară. În cele din urmă scos din sărite şi văzând că doctorul nu răspunde provocărilor sale:

— Haide, Niklausse! zise el.

Şi închizând uşa cu atâta violenţă încât zgudui casa, primarul îl târî pe ajutor după el.

Puţin câte puţin, după ce făcură vreo 20 de paşi pe câmp, domnii fruntaşi se mai liniştiră. Mersul li se încetini, gesturile se modificară; din roşii aprinşi cum erau în obraji, îşi recăpătară culoarea obişnuită.

Şi după un sfert de ceas după ce ieşiră din uzină, van Tricasse îi zise cu blândeţe lui Niklausse:

— Ce om cumsecade e doctorul Ox! Mereu îmi face o deosebită plăcere când mă întâlnesc cu el!

IV.

Frantz Niklausse şi Suzel van Tricasse fac unele planuri pentru viitor.

Ştim cu toţii că primarul avea o fată, domnişoara Suzel, dar oricât ar fi de inteligenţi, n-au putut ghici sub nici o formă că şi ajutorul de primar Niklausse, avea un fiu, pe domnul Frantz. Şi dacă chiar ar fi ghicit, nu şi-ar fi putut închipui că Frantz e logodnicul Suzelei. Noi vom adăuga că aceşti doi tineri erau făcuţi unul pentru altul şi că se iubeau, cum se iubeşte la Quinquendone.

Nu trebuie să se creadă că inimile tinere nu bat în acel oraş excepţional; numai că bat cu oarecare încetineală. Se fac şi acolo căsătorii ca în toate oraşele din lume, numai că se fac mai încet. Viitorii soţi mai înainte de a se lega cu lanţurile căsniciei, se studiau unul pe altul şi studiile acestea ţineau cel puţin 10 ani, adică ceva mai mult chiar decât studiile liceale. Rar să se fi făcut vreo căsătorie mai înainte de a fi trecut acest timp.

Da, 10 ani! 10 ani „se făcea curte”! Oare e mult 10 ani, când trebuie să te legi pentru toată viaţa? Dar dacă studiezi mai mult de 10 ani ca să ajungi inginer, medic sau avocat, nu cumva vreţi ca în mai puţin timp să se poată câştiga cunoştinţele necesare ca să devii bărbat? Este inadmisibil şi fie din cauza temperamentului lor, fie din cauza judecăţii lor sănătoase, ni se pare că quinquendonienii sunt pe calea cea bună când îşi prelungesc astfel „studiile”. Când vezi în alte oraşe, libere şi înflăcărate, făcându-se căsătorii în câteva luni, trebuie să dai din umeri şi să-i trimiţi pe băieţi la liceul din Quinquendone şi pe fete la pensionul tot de acolo.

Acolo n-a avut loc, într-o jumătate de veac, decât o singură căsătorie la 2 ani şi aceea a ieşit rău!

Frantz Niklausse o iubea deci pe Suzel van Tricasse dar liniştit, cum se iubeşte când mai ai 10 ani până când să dobândeşti lucrul iubit. O singură dată pe săptămână şi la o

oră anumită, Frantz o lua pe Suzel şi o ducea pe malul râului Vaar. El avea grijă să-şi ia undiţa iar Suzel canavaua, pe care degetele ei frumoase făceau nişte flori minunate.

Trebuie să spunem că Frantz era un tânăr de 22 de ani, cu un puf uşor ca de piersică ce îi acoperea obrajii şi că în sfârşit, vocea abia se coborâse de la o octavă la alta.

Suzel era blondă şi roşie în obraji. Avea 17 ani şi îi plăcea să pescuiască cu undiţa. Curioasă ocupaţie şi asta; te iei la întrecere în isteţime cu un biet peştişor! Dar lui Frantz îi plăcea ocupaţia aceasta, se 16 potrivea de minune cu temperamentul lui. Liniştit atât cât este posibil să fie cineva, plăcându-i să urmărească cu privirea cam visătoare pluta ce tremura în cursul apei, ştia să aştepte şi când, după 6 ceasuri, un biet cosăcel milostivindu-se de pescar, se lăsa prins, nu mai putea de bucurie dar ştia să se stăpânească.

În ziua aceea cei doi viitori soţi, am putea spune cei doi logodnici, stăteau pe malul înverzit al apei. Valurile limpezi murmurau la câţiva paşi de ei. Suzel petrecea alene acul prin canava. Frantz ridică în mod automatic undiţa de la stânga la dreapta, apoi o lăsa să se coboare în apă, de la dreapta spre stânga. Peştişorii se învârteau în jurul plutei, pe când undiţa stătea degeaba mai la fund. Din când în când Frantz îi spunea fetei.

— Se prinde, Suzel! Şi nici nu-şi ridica ochii spre fată.

— Crezi, Frantz? răspundea Suzel şi lăsa lucrul o clipă, urmărind cu băgare de seamă undiţa.

— Ba nu, zicea iar Frantz. Mi s-a părut că simt o smucitură, dar cred că m-am înşelat.

— Lasă că o să se prindă, Frantz, răspundea Suzel cu glasul ei argintiu. Dar nu uita să smuceşti la timp. Totdeauna întârzii câte o clipă şi scapi peştele.

— Vrei să iei tu undiţa, Suzel?

— Bucuros, Frantz.

— Atunci dă-mi canavaua. Să vedem dacă sunt mai meşter cu acul, decât cu undiţa.

Şi fata luă undiţa, cu mâna tremurândă, iar tânărul plimba acul pe canava. Şi timp de ore întregi schimbau astfel de cuvinte dulci, iar inimile le băteau când susura trestia. Ah! Niciodată n-au să poată uita orele acelea fermecătoare când, aşezaţi unul lângă altul, ascultau murmurul râului.

În ziua aceea, soarele coborâse jos de tot, aproape de orizont şi cu toată dibăcia lui Frantz, unită cu cea a lui Suzel, nu prinseră nimic. Peştii nu fuseseră deloc politicoşi; îşi bătuseră joc în toată regula de cei doi tineri, care însă nu se supăraseră.

— Vom fi mai norocoşi altădată, Frantz, zise Suzel când tânărul pescar îşi strânse undiţa.

— Să sperăm, Suzel, răspunse Frantz.

Apoi, amândoi alături, se îndreptară spre casă fără să mai schimbe vreun cuvânt, tot aşa de muţi ca şi umbrele lor care li se întindeau în faţă. Suzel părea groasă-groasă sub razele oblice ale soarelui spre apus. Frantz părea slab-slab ca undiţa pe care o avea în mână.

Ajunseră la casa primarului. Buruieni verzi acopereau pietrele pavajului şi nu le smulgea nimeni, căci căptuşeau strada şi amorţeau zgomotul paşilor.

În momentul când era să deschidă poarta, Frantz se simţi dator să spună logodnicei sale:

— Ştii Suzel, se apropie ziua cea mare.

— Se apropie într-adevăr, Frantz! răspunse fata plecându-şi genele lungi.

— Da, urmă Frantz, peste 5 sau 6 ani…

— La revedere Frantz, zise Suzel.

— La revedere Suzel, răspunse Frantz.

Şi după ce se închise poarta, tânărul se îndreptă liniştit spre casa ajutorului de primar Niklausse.

V.

Andante devine allegro şi allegro devine vivace.

Vâlva stârnită de avocatul Schult şi de doctorul Custos se potolise.

Cearta nu avusese nici o urmare. Se putea nădăjdui deci că Quinquendonul va intra în apatia lui obişnuită, din care o întâmplare inexplicabilă îl tulburase puţin.

În timpul acesta a fost aşezată ţevăria destinată să conducă gazul oxihidric în casele fruntaşilor din oraş. Conductele şi ţevile se strecurau încetul cu încetul pe sub pavajul Quinquendonului, dar lipseau becurile căci fiind foarte complicate, trebuiau să fie lucrate în străinătate.

Doctorul Ox era pretutindeni; preparatorul Ygene nu pierdea nici o clipă, grăbindu-i pe lucrători, aşezând părţile delicate ale gazometrelor, alimentând zi şi noapte bateriile uriaşe care descompuneau apa sub influenţa unui puternic curent electric. Da! Doctorul Ox fabrica gaz, cu toate că ţevile nu fuseseră toate aşezate, ceea ce, fie zis între noi, era foarte ciudat. Dar peste puţin timp, cel puţin aşa se spera, doctorul Ox avea să inaugureze în teatral oraşului, noul său gaz de iluminat.

Căci Quinquendonul avea un teatru, clădire frumoasă a cărui împodobire externă şi internă îţi amintea toate stilurile. Era şi bizantin şi roman şi gotic, avea şi ceva din Renaştere, uşi cu arcul întreg, cu ferestre ogivale, cu rozacee învolburate, ca turnuleţe fanteziste într-un cuvânt, câte ceva din toate stilurile, jumătate Parthenon, jumătate cafenea pariziană, ceea ce nu trebuie să ne mire, căci început pe timpul primarului Ludovic van Tricasse în 1175 nu a fost terminat decât în 1837 în timpul primarului Natalis van Tricasse. Fusese construit în 700 de ani şi se conformase modei arhitectonice a tuturor epocilor. Cu toate acestea era o clădire frumoasă, ai cărei stâlpi romani şi bolta bizantină erau să fie de efect cu iluminatul gazului oxihidric.

Se juca din toate câte ceva la teatrul din Quinquendone, dar mai ales opere şi opere comice. Trebuie să spunem însă, că, nici compozitorii nu şi-ar fi putut recunoaşte operele, atât erau de schimbate mişcările.

Într-adevăr, cum nimic nu se face repede la Quinquendone, operele trebuiesc căutate pe gustul quinquendonienilor. Cu toate că se ridica cortina de obicei la 4 şi se lăsa la 10, nu se întâmplase niciodată ca în 18 cursul acestor ore să se cânte mai mult de două acte: Robert Diavolul, Hughenoţii sau Wilhelm Tell, ocupau de obicei 3 seri, atât de înceată era execuţia.

Vivace la teatrul din Quinquendone devenea un adevărat adagio; allegro se ţinea îndelung. Notele cu 4 cârlige se cântau ca cele întregi în alte părţi. Cele mai rapide părţi executate pe placul quinquendonienilor, păreau nişte imnuri solemne. Titlurile se lungeau ca să nu rănească urechile ascultătorilor. Şi, ca să arătăm totul printr-un exemplu, aria iute a lui Figaro la intrarea în primul act din Bărbierul din Sevilla se bătea cu numărul 33 a metronomului şi dura 50 de minute, când era actorul mai grăbit.

După cum vă puteţi închipui, artiştii străini trebuiau să se conformeze acestei mode, dar cum erau bine plătiţi, nu se plângeau şi ascultau de bagheta şefului orchestrei, care la allegro nu bătea niciodată mai mult de 8 măsuri pe minut.

Dar şi ce aplauze culegeau aceşti artişti care îi încântau fără să-i obosească vreodată pe spectatorii din Quinquendone! Toate mâinile se izbeau una de alta la intervale destul de îndepărtate, ceea ce în dările de seamă ale ziarelor, era trecut ca aplauze frenetice. Şi dacă într-un rând sau chiar în două rânduri nu s-a prăbuşit sala de „bravo” asta se datorează numai faptului că în secolul XII nu se făcea economie nici la ciment, nici la piatră.

De altfel, ca să nu se obosească prea mult firile acelea impresionabile, de flamanzi, reprezentaţiile nu aveau loc decât o dată pe săptămână, ceea ce făcea ca actorii să-şi înveţe rolurile mai bine, iar spectatorii să digere mai multă vreme frumuseţile capodoperelor artei dramatice.

Şi de multă vreme mergeau lucrurile aşa; artiştii străini se deprinseseră să facă contract cu directorul din

Quinquendone, când voia să se odihnească după osteneala de pe alte scene. Nu era nici un semn că se vor schimba obiceiurile astea învechite, când la vreo 15 zile după incidentul Schult-Custos, o întâmplare neaşteptată tulbură din nou populaţia.

Era într-o sâmbătă, zi de operă. Nici vorbă nu era după cum vă puteţi închipui, de inaugurarea noului iluminat. Nu! Ţevile se vedeau în sală, e drept, dar din cauzele arătate mai sus, becurile nu fuseseră încă puse şi lumânările din candelabru împrăştiau, ca şi mai înainte, lumina lor dulce asupra numeroşilor spectatori ce umpluseră sala. Se deschiseseră uşile pentru public la ora 1 după-amiază şi, la orele 3, sala era pe jumătate plină. La un moment dat, se îngrămădi lumea până în capătul celălalt al pieţii St. Emuph, în faţa farmaciei lui Iosse Liefrinck.

Graba asta făcu să se prevadă o reprezentaţie frumoasă.

— Mergi diseară la teatru? îl întrebase de dimineaţă Niklausse pe primar.

— Desigur, răspunse van Tricasse şi o voi lua şi pe doamna van Tricasse, pe Suzel şi pe iubita Tatanemance, cărora le place grozav muzica frumoasă.

— Va veni şi domnişoara Suzel? întrebă Niklausse încă o dată.

Atunci fiul meu Frantz va fi printre cei dintâi care vor cumpăra bilete.

— E un bărbat prea înflăcărat, Niklausse, răspunse primarul grav, prea iute! Trebuie să-l supraveghezi îndeaproape.

— Iubeşte, van Tricasse, o iubeşte pe fermecătoarea dumitale Suzel şi de aceea este atât de aprins bietul băiat!

— Ei bine, Niklausse o va lua în căsătorie, o dată ce am hotărât că vom face căsătoria asta, ce mai vrea?

— Nu mai vrea nimic, van Tricasse, nu mai vrea nimic, bietul copil.

Dar, în sfârşit, nu spun mai mult; nu va fi cel din urmă care va lua bilet de la casă.

— Ah, tinereţe zburdalnică şi înflăcărată, urmă primarul zâmbind, cu gândul la trecutul său. Şi noi am fost aşa, scumpul meu Niklausse! Am iubit, am iubit şi noi! Şi noi ne-am înghesuit la teatru să luăm bilete. La revedere deci, pe diseară, la revedere! Dar ştii că e artist mare Fioravanti ăsta! Cred însă că nici el nu va uita vreodată aplauzele din Quinquendone!

Într-adevăr, celebrul tenor Fioravanti prin talentul, prin metoda lui desăvârşită, prin vocea lui simpatică, stârnise un adevărat entuziasm printre cunoscătorii de muzică din oraş.

De 3 săptămâni, Fioravanti avea frumoase succese în Hughenoţii.

Primul act, jucat pe placul quinquendonienilor, ţinuse o seară întreagă din prima săptămână. În altă seară din săptămâna a doua, prelungită cu un andante nesfârşit, i se făcuse adevărate ovaţii. Succesul fusese şi mai mare la actul al treilea al capodoperei lui Meyerbeer. Dar toţi aşteptau să-l vadă pe Fioravanti în actul al patrulea şi actul al patrulea se juca tocmai în seara aceea.

Ah, acel duet. Râul cu Valentina, imnul acela de iubire pe două voci, suspinat adânc, scena aceea în care se găsesc o mulţime de crescendo, stringendo, pressez un peu, piu crescendo, toate acestea cântate rar, lungite fără sfârşit! Ah! ce farmec!

De aceea la ora 4 sala era plină. Lojile, orchestra, parterul, gemeau.

În primele rânduri se răsfăţau primarul van Tricasse, domnişoara van Tricasse, doamna van Tricasse şi plăcuta Tatanemance, cu bonetă de culoarea mărului creţesc; puţin mai departe, ajutorul de primar Niklausse cu familia, deci şi cu îndrăgostitul Frantz. Mai erau: familiile doctorului Custos, a avocatului Schult, judecătorului Honore Syntax şi a lui Soutman Norbert, directorul societăţii de asigurare şi bancherul Collaert cel gras, nebun după muzica nemţească, el însuşi cu oarecare talent muzical, perceptorul Rupp şi

directorul liceului Jerome Resh, comisarul şi atâţia alţi fruntaşi ai oraşului, pe care nu-i putem înşira aici fără a abuza de răbdarea cititorilor.

De obicei, aşteptând ridicarea cortinei, quinquendonienii stăteau liniştiţi, unii citind ziare, alţii schimbând fără zgomot, fără grabă, alţii aruncând câte o privire leneşă spre frumuseţile din lojii.

Dar în seara aceea, un observator bun ar fi putut vedea că, chiar înaintea ridicării cortinei, domnea în sală o însufleţire neobişnuită. Se vedeau mişcându-se în fotolii oameni, care nu se mişcau niciodată.

Evantaiele doamnelor se mişcau cu o iuţeală neobişnuită. Părea că pătrunsese un aer mai înviorător, în toate piepturile spectatorilor.

Respirau toţi mai adânc; unele priviri străluceau aproape la fel cu lumânările candelabrului, care păreau că şi ele împrăştie în sală o lumină mai mare ca de obicei. Într-adevăr, sala era mult mai bine luminată ca altă dată, deşi candelabrul era acelaşi. Ah, dacă ar fi funcţionat aparatele cele noi ale doctorului Ox! Dar nu funcţionau încă!

În sfârşit, se aşează orchestra la locul ei. Vioara primă transmite un la discret colegilor. Instrumentele cu coarde, instrumentele de suflat, instrumentele de percuţie sunt acordate. Şeful orchestrei nu mai aşteaptă decât semnalul ca să bată prima măsură.

Se aude semnalul. Începe actul al patrulea. Allegro appassionato al antractului este cântat ca de obicei cu o încetineală majestuoasă, foarte apreciată de quinquendonieni, dar care l-ar fi făcut pe ilustrul Meyerbeer să sară în sus.

Dar, peste puţin, şeful orchestrei observă că nu-i mai poate stăpâni pe executanţi. Abia îi mai poate conduce, pe ei atât de supuşi, aşa de liniştiţi de obicei! Instrumentele de suflat au tendinţa să iuţească mişcările şi abia le poate opri cu un gest energic, căci astfel ar lua-o razna înaintea instrumentelor cu strune, ceea ce din punct de vedere

armonic, ar fi un dezastru. Chiar şi basul, fiul farmacistului Josse Liefrinck, un tânăr foarte conştiincios, încearcă s-o ia înainte.

În timpul acesta, Valentina a început:

— Sunt singură acasă…

Dar se grăbeşte. Şeful orchestrei şi toţi muzicanţii o urmează, poate fără voie, în cantabile, care ar fi trebuit bătut rar, ca un 0 20 optime ce este. Când Paul apare la uşa din spate, între momentul în care Valentina se duce spre el şi momentul în care îl ascunde în camera de alături, nu trece un sfert de oră, pe când altă dată, după tradiţia teatrului din Quinquendone, partea aceasta de 37 de măsuri ţinea tocmai 37 de minute.

Saint Bris, Nevers, Cavannes şi seniorii catolici au intrat în scenă cam grăbiţi. Allegro pomposo a însemnat compozitorul pe partitură.

Orchestra şi soniorii execută allegro, dar, pomposo deloc şi, în bucata de ansamblu, în pagina magistrală a conjuraţiei şi a binecuvântării pumnalelor, nu mai moderează deloc acel allegro regulamentar.

Cântăreţii şi muzicanţii se iuţesc mereu. Şeful orchestrei nu mai încearcă să-i oprească. De altfel, nici publicul nu o cere, ci dimpotrivă, se vede bine că se simte atras şi el, că iuţeala aceasta corespunde dorinţelor lui.

Vreţi ca şi mine să scăpaţi patria de frământări noi şi de un război nelegiuit? Toţi făgăduiesc şi jură. Abia dacă mai are timp invers să protesteze şi să cânte „printre strămoşii săi, se numără numai soldaţi şi nici un asasin”. Este arestat. Ceilalţi aleargă şi jură repede „să lovească toţi o dată”. Saint Bris execută cu adevărat două pătrimi de mahala pasajul în care îi cheamă pe catolici la răzbunare. Cei 3 călugări cu eşarfe albe se reped pe uşa din spate a apartamentului lui Nevers, fără să ţină seama de recomandarea autorului de a înainta încet. Toţi asistenţii şi-au scos săbiile şi pumnalele, pe care cei 3 călugări le binecuvântează dintr-o dată.

Sopranele, tenorii şi başii încep cu ţipete turbate allegro furioso şi din şapte optimi dramatic, fac un şase optimi de cadril. Apoi ies urlând: La miezul nopţii, Fără zgomot!

Aşa vrea Dumnezeu!

Da.

La miezul nopţii!

În clipa aceea, publicul este în picioare. Toţi se mişcă în lojii, la parter, la galerie. Se pare că toţi spectatorii în frunte cu primarul van Tricasse, se vor repezi pe scenă, ca să unească cu conjuraţii şi să-i nimicească pe hughenoţi, cu toate că împărtăşesc ideile lor religioase.

Toţi aplaudă, cheamă, aclamă! Tatanemance mişcă repede mâna cu boneta de culoarea mărului creţesc. Lumânările din sală au o strălucire grozavă.

Raul în loc să ridice încet perdeaua, o desface dintr-o dată cu un singur gest şi se găseşte faţă în faţă cu Valentina.

În sfârşit, începe marele dans şi este executat allegro vivace. Raul nu aşteaptă întrebările Valentinei şi Valentina nu aşteaptă răspunsul lui Raul. Pasajul încântător:

Primejdia ameninţă Şi timpul zboară…

Devine două pătrimi rapide ca acelea care au făcut gloria lui Offenbach, când îi pune pe conjuraţi să cânte andante amoroso.

Da!

Da, mă iubeşti!

Devine un vivace furioso şi violoncelul orchestrei nu se mai sileşte să imite inflexiunile vocii cântăreţului cum este indicat de autor. Degeaba strigă Raul:

Mai vorbeşte şi prelungeşte, al inimii mele plăcut somn!

Valentina nu mai poate prelungi! Se simte că Raul e consumat de un foc nevăzut. şi şi do de sus au un sunet înfricoşător. Raul se repede, dă din mâini, e înflăcărat de tot.

Se aude clopotul; dar ce clopot! Cel care îl trage se va vedea că nu este în toate minţile. E un zgomot înfricoşător, care se ia la întrecere cu furia orchestrei.

În fine scena care termină actul:

Nu mai e iubire, nu mai e îmbătare!

O, remuşcări ce mă chinuiesc!

Pe care compozitorul o indică allegro con moto, este executată întrun prestissimo fără frâu. Ai crede că trece trenul fulger. Începe iar clopotul. Valentina cade leşinată. Raul se aruncă pe fereastră.

Era şi timpul; orchestra n-ar fi mai putut continua. Bagheta şefului se făcu bucăţi de cuşca sufleurului. Coardele viorilor s-au rupt şi gâturile s-au îndoit! În furia lui, cel cu capacele le-a spart! Cel cu contrabasul s-a cocoţat tocmai în vârful instrumentului său sonor. Cel cu primul clarinet a înghiţit muştiucul instrumentului! Cel cu oboiul mestecă trestia între dinţi!

Clapele trombonului s-au strâmbat şi bietul gornist nu-şi mai poate scoate mâna pe care a vârât-o prea adânc în pavilionul instrumentului!

Dar publicul! Publicul gâfâind, înflăcărat, gesticulează, urlă! Toate feţele sunt roşii ca şi cum un foc lăuntric ar fi încins toate trupurile. Toţi se grăbesc, se înghesuie să iasă, bărbaţii fără pălării, femeile fără haine!

Îşi dau brânci pe săli, se strivesc la uşi, se ceartă, se bat. Nu mai sunt autorităţi! Nu se mai ţine seama de primar, de nimeni! Toţi sunt egali în faţa acestei enervări drăceşti.

Şi după câteva clipe, când ajung în stradă, fiecare îşi recapătă liniştea obişnuită şi se întoarce încet acasă cu amintirea tulburată de cele ce se întâmplase.

Actul al patrulea al Hughenoţilor; care ţinea altădată şase ore, s-a început în seara aceea la ora 4 şi jumătate şi s-a terminat la 5 fără 12 minute.

Durase 18 minute!

VI.

Vechiul şi solemnul vals german se schimbă în vârtej Spectatorii, după părăsirea teatrului, şi-au redobândit liniştea, s-au întors acasă numai cu o ameţeală trecătoare, dar suferiseră o aţâţare extraordinară, aşa că sfârşiţi,

zdrobiţi, căzură greoi în paturi. A doua zi fiecare avu o amintire a celor ce se petrecuseră în ajun. Într-adevăr unuia îi lipsea pălăria pierdută în învălmăşeală, altuia o fâşie de haină, unuia pantoful de piele subţire, altuia haina de zile mari. Îşi aduseră aminte bieţii oameni şi o dată cu amintirea se ruşinară tare de incredibila lor aprindere. Li se părea că fără să ştie, luaseră parte la o orgie. Nu mai vorbeau de ea, nici nu voiau să se mai gândească.

Dar cel mai mirat din tot oraşul a fost primarul van Tricasse. A doua zi dimineaţa, deşteptându-se, nu-şi mai găsi peruca. Lotchen o căutase peste tot, dar degeaba. Peruca rămăsese pe câmpul de bătaie şi decât să-l trimită după ea pe Jean Mistrol, crainicul comunei, mai bine lipsă.

Mai bine se lipsea de dânsa, decât să ştie toată lumea că el, părintele oraşului, poartă perucă.

Aşa se gândea van Tricasse, întins în pat, zdrobit, cu capul greu, cu limba umflată, cu pieptul aprins. Nu avea poftă deloc să se ridice, dar creierul lui lucra în dimineaţa aceea poate mai mult decât lucrase în 40 de ani. Onorabilul primar reconstituia în minte reprezentaţia aceea. O punea în legătură cu cele ce se petrecuseră cu ceva mai înainte acasă la doctorul Ox. Cerceta cauzele acestei aţâţări curioase care îi cuprinsese în două rânduri pe cetăţenii cei mai paşnici.

— Ce să fie? se întreba el. Ce vârtej s-a abătut asupra liniştitului meu oraş? Oare vom înnebuni cu toţii şi va trebui să transformăm oraşul într-un balamuc uriaş?

Căci ieri erau toţi acolo: fruntaşi, consilieri, judecători, medici, academicieni şi pe toţi după cum îmi aduc aminte, pe toţi ne-a cuprins accesul de nebunie furioasă! Ce putea fi în muzica aceea? Inexplicabil!

Nu mâncasem, nu băusem nimic care să fi produs în mine asemenea aţâţare! Nu! Ieri la prânz, o bucată de friptură de viţel friptă bine, câteva linguri de spanac, lapte de pasăre şi două pahare mici de bere, îndoite cu apă; nu puteau să mi se urce la cap! Nu! E ceva ce nu-mi pot

explica şi cum mai întâi de toate, sunt responsabil de faptele cetăţenilor, voi face o anchetă.

Dar cercetarea hotărâtă de consiliul comunal nu a dat nici un rezultat. Faptele le cunoşteau toţi, dar cauzele nu le-au putut afla. De altfel se liniştiseră toţi şi o dată cu liniştea veni şi uitarea.

Ziarele locale nu spuseră nimic şi în darea de seamă apărută în Cronica Quinquendonului, nu se făcu nici o aluzie la acea fierbinţeală a întregii săli.

Cu toate acestea, dacă oraşul şi-a recăpătat liniştea obişnuită, dacă redeveni în aparenţă, flamand ca mai înainte, în fond se simţea că temperamentul şi caracterul locuitorilor săi se schimba puţin câte puţin.

Te făcea să zici, ca doctorul Dominic Custos, că „le creşte nervii”.

Dar să ne explicăm: schimbarea aceasta necontestabilă şi necontestată, nu se producea decât în anumite condiţii. Când quinquendonienii umblau pe străzile oraşului în aer liber, în piaţă, de-a lungul Vaarului, erau tot oamenii aceia reci şi metodici de altădată. Tot aşa, când stăteau acasă, unii lucrând cu mâinile, alţii cu capul, cei dintâi nefăcând nimic, ceilalţi necugetând deloc. Viaţa privată era tăcută, lâncedă ca şi mai înainte. Nici o ceartă, nici o neînţelegere în căsnicii, nici o iuţeală în bătăile inimii, nici o supraexcitare a măduvei encefalice.

Media pulsaţiilor rămânea… cum era şi altădată, de 50 până la 52 pe minut.

Dar fenomen inexplicabil, care ar fi învins isteţimea celui mai mare fiziolog al vremii, dacă locuitorii Quinquendonului nu se schimbau foarte mult în viaţa lor casnică, se schimbau foarte mult în cea publică.

Cum se adunau într-o clădire publică, se strica căruţa, cum zicea comisarul Passauf. La bursă, la primărie, la Academie, la şedinţele consiliului comunal ca şi la adunările savanţilor se producea un ce ca o 24 reînviere, o aţâţare ciudată îi cuprindea pe cei de faţă. După o oră se

înfierbântau, după două ore se certau, se aprindeau, ajungeau la personalităţi. Chiar la biserică, în timpul predicii, credincioşii nu-l mai puteau asculta liniştiţi pe preotul van Stabel, care de altfel, se aprindea şi el şi dojenea mai aspru ca de obicei. În cele din urmă, starea asta de lucruri aduse noi certuri mai grave, (vai!) decât aceea a doctorului Custos şi a avocatului Schult şi dacă n-a fost niciodată nevoie de intervenţia autorităţilor, asta se datorează numai faptului că cei ce se certau, ajungând acasă, se linişteau şi uitau atât insultele aduse, cât şi pe cele primite.

Totuşi particularitatea asta nu izbi minţile lor cu totul incapabile să recunoască ceea ce se petrecea în ei. Unul singur din tot oraşul, tocmai acela căruia se tot gândea consiliul de 30 de ani să-i suprime postul, comisarul Mihail Passauf, băgase de seamă că aţâţarea, care nu exista în casele particulare, apărea în edificiile publice şi se întreba foarte îngrijorat ce s-ar fi întâmplat dacă vreodată „epidemia” aceea, aşa îi zicea, ar fi pătruns în casele cetăţenilor, şi s-ar fi întins şi pe străzile oraşului. Atunci n-aveau să se mai uite insultele, nu avea să mai fie linişte, pauze în delirul acesta, ci numai o înflăcărare necontenită, care îi va face pe quinquendonieni să sară unii la alţii.

— Atunci ce se va întâmpla? se întreba cu groază comisarul Passauf. Cum să potoleşti furiile acelea sălbatice? Cum să domoleşti spiritele aţâţate? Atunci funcţia mea nu va mai fi o sinecură şi consiliul va trebui să-mi îndoiască leafa, afară numai dacă nu voi fi silit să mă arestez singur, pentru tulburarea ordinii publice.

Temerile acestea îndreptăţite începură să se realizeze. De la bursă, de la biserică, de la teatru, de la primărie, de la Academie, de la hală, răul pătrunse în casele particularilor şi asta în mai puţin de 15 zile de la grozava reprezentaţie a Hughenoţilor.

În casa bancherului Collaert se declarară primele simptome ale „epidemiei”.

Bogătaşul acesta dădea un bal sau o serată dansantă, în onoarea fruntaşilor oraşului. Emisese cu câteva luni mai înainte un împrumut de 30.000 de franci, care fusese pe trei sferturi subscris şi în urma acestui succes financiar îşi deschise saloanele pentru o serbare.

Se ştie ce sunt serbările acestea flamande, în care berea şi siropurile sunt ce sunt. Câteva convorbiri despre timp, despre recoltă, despre grădini, despre flori şi mai ales despre lalele. Din timp în timp, un dans încet şi lin, câteodată un vals, dar un vals nemţesc în care nu se face mai mult de o învârtitură şi jumătate pe minut şi în timpul căruia, dansatorii se ţin departe unul de altul, atât cât le permite lungimea braţelor. Aşa sunt de obicei balurile la care se ducea lumea mare din Quinquendone.

Polca, după ce fusese pusă în 4 timpi, încercase să fie introdusă, dar dansatorii rămâneau mereu în urma orchestrei, oricât de rar s-ar fi bătut măsura, aşa că în cele din urmă, se renunţase la ea.

Adunările acestea liniştite, în care tinerii şi tinerele găseau o plăcere cinstită şi moderată nu se sfârşiseră niciodată rău. De ce oare în seara aceea, la banchetul Collaert siropurile parcă se transformaseră în vinuri vechi, în şampanie spumoasă, în punciuri incendiare? Pentru ce îi cuprinsese pe toţi invitaţii, pe la mijlocul serbării, un fel de beţie inexplicabilă? Pentru ce menuetul s-a transformat în sârbă? Pentru ce cei din orchestră au iuţit măsura? Pentru ce ca şi la teatru, lumânările străluceau mai tare ca de obicei? Ce curent electric pătrunsese în saloanele bancherului? Cum se făcea că dansatorii se apropiară, că mâinile se strânseră mai tare?

Vai! Unde s-ar putea găsi un Oedip, care să răspundă la toate întrebările acestea? Comisarul Passauf vedea bine că soseşte furtuna, dar nu putea s-o înfrângă, nu putea să fugă de ea şi simţea aşa ca o ameţeală care-i cuprindea creierul. A fost văzut repezindu-se de mai multe ori la bomboane şi golind tăvile ca şi cum atunci ar fi scăpat de o dietă lungă.

În timpul acesta, însufleţirea valsului creştea. Un murmur lung, ca o bâzâială înăbuşită ieşea din toate piepturile. Se dansa, se dansa chiar cu adevărat. Picioarele se mişcau cu o iuţeală tot mai mare. Feţele se îmbujorau. Ochii străluceau ca diamantele. Înflăcărarea generală atinsese culmea culmilor. Şi când orchestra intona valsul Freischutz, când valsul acesta atât de nemţesc şi cu o mişcare atât de lină, a fost început de orchestra înfierbântată, ah! Atunci nu a mai fost vals, a fost un vârtej fără seamăn, o învârteală ameţitoare, vrednică să fie condusă de vreun Mefistofel, bătând măsura cu un cărbune aprins! Apoi un galop, un galop drăcesc, timp de un ceas fără să poată fi schimbat, fără să poată fi oprit, luă cu sine prin coridoare, prin saloane, prin camere, pe scări, din pivniţă şi până în podul casei, pe tinere, pe tineri, pe părinţi, pe toţi indivizii de orice vârstă, de orice greutate, de orice sex, chiar şi pe voluminosul bancher Collaert, şi pe doamna Collaert şi pe consilierii şi pe magistraţii şi pe Niklausse şi pe doamna van Tricasse şi pe primarul van Tricasse şi pe comisarul Passauf, care însă nu-şi mai amintea ce tovarăşă de vals a avut în noaptea aceea.

Dar „ea” nu l-a uitat! Şi de atunci „ea” îl visa mereu pe înflăcăratul comisar, strângând-o cu foc la piept.

Şi „ea” era plăcuta Tatanemance.

IX.

Doctorul Ox şi preparatorul Ygene nu spun decât câteva cuvinte Ei, Ygene?

— E gata totul, maestre! S-a isprăvit cu aşezatul ţevilor.

— În sfârşit, vom experimenta în mare, asupra maselor 26

VII.

Epidemia a cuprins oraşul întreg. Efectele ei.

În zilele care urmară, „epidemia” în loc să dispară, s-a extins. Din casele particulare „epidemia” s-a întins şi pe străzi. Oraşul Quinquendone era de nerecunoscut!

Un fenomen şi mai surprinzător decât cele observate până aici, era că nu numai regnul animal, dar nici regnul vegetal

nu scăpa acestei influenţe.

După mersul obişnuit al lucrărilor, epidemiile sunt speciale. Cele care-l lovesc pe om, cruţă animalul; cele ce lovesc animalul, cruţă vegetalele. Nu s-a văzut, până acum cal ciupit de vărsat, nici om bolnav de pestă bovină, iar berbecii nu se îmbolnăvesc de bolile cartofilor. Aici însă toate legile naturii păreau răsturnate. Nu numai caracterul, temperamentul, ideile locuitorilor şi locuitoarelor Quinquendonului se schimbaseră, dar şi animalele domestice, câinii şi pisicile, boii şi caii, măgarii şi caprele sufereau influenţa acestei epidemii ca şi cum mediul lor obişnuit s-ar fi schimbat. Chiar plantele „se emancipau” dacă ne daţi voie să întrebuinţăm expresia aceasta.

Într-adevăr, în grădinile de flori de legume, în livezi, se întâmplau lucruri foarte ciudate. Plantele agăţătoare se agăţau cu mai multă îndrăzneală. Plantele stufoase se făceau şi mai dese. Arbuştii deveneau copaci. Seminţele abia semănate răsăreau numaidecât şi creşteau de un deget în timpul în care altădată creşteau cât muchia cuţitului.

Sparanghelul creştea de un metru, pepenele galben cât un dovleac mare turcesc, dovleacul mai-mai cât clopotul bisericii, care, pe legea mea! avea vreo 3 metri în diametru. Verzele erau ca nişte movile şi ciupercile ca nişte umbrele.

Fructele urmară exemplul zarzavaturilor.

Trebuiau să se întovărăşească câte 2 inşi ca să poată mânca o fragă întreagă şi câte 4 inşi ca să mănânce o pară. Ciorchinii de struguri erau cât ciorchinele fenomenal, aşa de minunat pictat de Poussin în tabloul lui „Înapoierea trimişilor în Pământul Făgăduinţei”.

Florile tot aşa: violetele mărite răspândeau în aer parfumuri ameţitoare; trandafirii uriaşi străluceau de culorile cele mai vii; liliacul făceau în câteva zile un tufiş de nepătruns; margaretele, daliile, cameliile, rododendronii acopereau aleile şi se înăbuşeau unele pe altele. De-abia le biruiau foarfecele! Dar lalelele, florile care fac bucuria

flamanzilor, ce mai emoţii au căşunat amatorilor! Poetul van Bistrom era să cadă văzând în grădina lui o Tulipa gesneriana uriaşă, monstruoasă, al cărei caliciu servea drept cuib unei familii întregi de păsărele!

Alergă oraşul întreg să vadă floarea aceasta, căreia i se dădu numele de Tulipa quinquendoniana.

Dar vai! Dacă plantele, fructele, florile creşteau văzând cu ochii, dacă toate vegetalele tindeau să ia proporţii uriaşe, dacă vioiciunea 27 culorilor şi tăria parfumurilor fermeca privirea şi te îmbăta, în schimb se treceau iute. Aerul pe care îl absorbeau, le ardea repede, mureau îndată, sfâşiate, devorate.

Aceasta a fost şi soarta frumoasei lalele, care se veşteji după câteva zile de strălucire.

Până şi animalele domestice se schimbară, câinele de casă ca şi porcul, scatiul din colivie ca şi curcanul din curte.

Trebuie să spunem că animalele acelea în timpurile obişnuite nu erau mai puţin domoale decât stăpânii lor. Câinii, pisicile mai mult lâncezeau decât trăiau. Niciodată nu aveau vreo mişcare de bucurie sau de mânie. Cozile nu se mişcau, parcă erau de bronz. Nu-şi mai aducea nimeni aminte de vreo muşcătură de câine sau vreo zgârietură de pisică.

Cât despre câinii turbaţi, erau socotiţi ca nişte fiinţe închipuite, de pus în rând cu celelalte animale din menajeria Apocalipsului.

Dar în timpul acestor câteva luni, ale căror întâmplări încercăm să le povestim aici, ce de schimbări! Câinii începură să-şi arate colţi şi pisicile ghearele. Avură loc câteva execuţii în urma unor atacuri repetate. Se văzu pentru prima oară un cal speriindu-se şi luând-o la goană pe străzile Quinquendonului, un bou repezindu-se să ia în coarne un tovarăş al său dejug, un măgar răsturnându-se cu picioarele în sus în piaţa St. Ernuph şi zbierând, un berbec, până şi un berbec! apărându-şi cotletele vitejeşte împotriva cuţitului măcelarului.

Primarul van Tricasse a fost nevoit să ia măsuri contra animalelor domestice, care, cuprinse de o furie de neînţeles, făceau ca străzile Quinquendonului să nu mai fie sigure.

Dar, vai! dacă animalele erau nebune, nici oamenii nu erau cuminţi!

„Epidemia” nu cruţa nici o vârstă.

Copiii deveniră nesuferiţi, ei care fuseseră ca nişte miei până atunci şi, pentru prima oară, judecătorul Honoré Syntax biciui spinarea odraslei sale.

La liceu a fost o adevărată revoluţie; dicţionarele au descris multe traiectorii prin clase. Elevii nu mai puteau sta închişi şi de altfel, enervarea îi cuprindea şi pe profesori, care le dădeau pedepse neobişnuite până atunci.

Alt fenomen, quinquendonienii, aşa de cumpătaţi până atunci, care aveau frişca drept aliment principal, se dedau acum la mari excese de mâncare şi băutură. Hrana obişnuită nu le mai ajungea. Fiecare stomac se transformase într-o adevărată prăpastie şi prăpastia asta trebuia umplută prin mijloacele cele mai energice. Consumaţia oraşului se întrei.

În loc de 2 ori, mâncau de 6 ori pe zi. S-au semnalat numeroase indigestii. Ajutorul de primar Niklausse nu mai putea să-şi potolească foamea; primarul van Tricasse nu-şi putea potoli setea şi nu mai ieşea dintr-un fel de semi-beţie furioasă.

Într-un cuvânt, se arătară şi se înmulţiră în fiecare zi simptomele cele mai îngrijorătoare.

Au fost întâlniţi pe stradă oameni beţi şi printre aceştia chiar unii cetăţeni de frunte.

Gastritele dădură mult de lucru doctorului Domenic Custos ca şi nevritele şi nevrophlogosele, ceea ce dovedea la ce grad de iritare curioasă ajunseseră nervii populaţiei.

Avură loc discuţii, certuri zilnice pe străzile Quinquendonului goale altădată şi acum pline de lume, căci nimeni nu mai stătea acasă.

Trebui să se organizeze poliţia, ca să poată ţine în frâu pe cei ce tulburau ordinea publică.

La primărie se făcu un arest, care era plin, zi şi noapte de zurbagii.

Comisarul Passauf nu mai ştia unde îi este capul.

O căsătorie se făcu în mai puţin de două luni, ceea ce nu se mai întâmplase până atunci. Da! Băiatul perceptorului Rupp se căsători cu fiica frumoasei Augustina de Rovere şi asta de-abia după 57 de zile de când îi ceruse mâna!

Se hotărâră şi alte căsătorii, care în alte timpuri ar fi rămas proiecte timp de ani întregi. Primarul simţea că fiica sa, frumoasa Suzel, îi scapă din mâini.

Cât despre scumpa Tatanemance, îndrăznise să-l întrebe pe departe pe comisarul Passauf asupra unei căsătorii, care i se părea că întruneşte toate elementele fericirii, averii, onorabilităţii, tinereţii!

În sfârşit, culmea culmilor, a avut loc un duel! Da, un duel cu pistolul de cavalerie, la 75 de paşi, cu gloanţe adevărate! Între cine? Cititorii nu ne vor crede.

Între domnul Frantz Niklausse, domolul pescar şi fiul bogatului bancher, tânărul Simon Collaert.

Şi cauza acestui duel era chiar, fata primarului, de care se îndrăgostise nebuneşte Simon şi nu voia în ruptul capului s-o lase unui rival aşa de îndrăzneţ cum era Frantz!

VIII.

Quinquendonienii iau o hotărâre eroică.

Aţi văzut în ce stare de plâns ajunsese populaţia Quinquendonului.

Capetele fierbeau. Nu se mai cunoşteau unii pe alţii. Oamenii cei mai paşnici deveniseră cârcotaşi. Numai cât te-ai fi uitat la ei, aşa mai pieziş, îţi şi trimiteau martori. Unii lăsară să le crească mustăţile, iar alţii mai năbădăioşi, le ridicară drept în sus.

În asemenea condiţii, pentru administraţia oraşului, menţinerea ordinii pe străzi şi în edificiile publice era foarte grea, căci serviciile nu fuseseră organizate pentru o

asemenea stare de lucruri. Primarul van Tricasse, pe care l-am cunoscut aşa de blând, liniştit, aşa de incapabil să ia vreo hotărâre, era veşnic mânios. Răsuna toată casa de strigătele lui.

Lua câte 20 de hotărâri pe zi, îi sorcovea pe agenţi şi era totdeauna gata să aducă el însuşi la îndeplinire măsurile ce le lua.

Ce schimbare! Unde era liniştea plăcutei şi tăcutei locuinţe a primarului? Ce mai „scene” se petreceau acum. Doamna van Tricasse se făcuse arţăgoasă, cu toane, cicălitoare. Bărbatul său, ca să nu-i mai audă glasul, ţipa; mai tare decât ea, dar n-o putea face să tacă. De orice lucru se înfuria! Nu mai era de suferit! Treburile casei nu se mai făceau; nu mai avea gata nimic la timp! O învinovăţea pe Lotchen şi chiar pe Tatanemance, cumnata, care tot aşa de necăjită îi răspundea înţepat.

Negreşit, domnul van Tricasse ţinea parte servitoarei Lotchen. De aceea primăriţa era veşnic furioasă şi mustrările, discuţiile, certurile „scenele” nu mai aveau nici un sfârşit!

— Dar ce avem? striga câteodată bietul primar. Ce iad ne arde? Ce ne-a găsit? Ah! Nevastă, nevastă, o să mă omori înainte de vreme şi o să mă faci să calc tradiţiile familiei.

Cititorii desigur că n-au uitat particularitatea destul de ciudată ca domnul van Tricasse trebuia să rămână văduv şi să se căsătorească din nou, ca să nu strice obiceiul de veacuri al familiei sale.

Această stare a spiritelor produse şi alte efecte destul de curioase şi care trebuiesc arătate. Această aţâţare, a cărei cauze n-o ştim până acum, produse schimbări fiziologice neaşteptate. Ieşiră din mijlocul mulţimii talente ce altă dată poate ar fi rămas necunoscute. Artişti mediocrii până atunci, apărură sub altă lumină. Se iviră noi personalităţi distinse atât în literatură cât şi în politică. Oratorii începură, discuţiile cele mai aprinse în privinţa a tot felul de chestiuni, înflăcărând publicul de altfel foarte dispus la înflăcărare.

De la şedinţele consiliului, mişcarea trecu la întrunirile publice. Se întemeie un club, în timp ce peste 20 de ziare: Pândarul Quinquendonului, Nepărtinitorul Quinquendonului, Quinquendonianul Radical, Înverşunatul Quinquendonian ş.a., scrise cu vioiciune, ridicau chestiunile sociale cele mai grave.

— Dar despre ce scriau? va întreba poate cineva.

— Despre toate şi despre nimic; despre turnul Audenarde care se aplecase într-o parte şi pe care unii voiau să-l dărâme iar alţii să-l îndrepte; despre ordonanţele consiliului comunal, cărora cetăţenii voiau să li se împotrivească, despre curăţatul şanţurilor şi al canalelor. Şi cel puţin dacă înflăcăraţii oratori şi ziarişti nu s-ar fi agăţat de administraţia internă a cetăţii. Dar nu, luaţi de curent, dacă nu ar fi mijlocit Provindenţa, ar fi sărit, ar fi împins, ar fi dat brânci semenilor lor în prăpastia nenorocirilor războiului!

Într-adevăr, de 8 sau 900 de arii, Quinquendonul avea în arhivă un casus belli1 de prima calitate, pe care îl păstraseră cu grijă, ca pe nişte moaşte sfinte, aşa că avusese tot timpul să devină un motiv răsuflat şi să nu mai fie bun de nimic.

Iată ce era cu acest casus belli.

1 „Justficarea unui act de război” sau „motiv de război” (lb. lat.) 30

Quinquendonul este vecin, în colţul acela al Flandrei cu orăşelul Virgamen. Teritoriile acestor două comune sunt hotar în hotar.

În 1185, cu ceva vreme mai înainte de plecarea contelui Balduin cu cruciada, o vacă din Virgamen, nu vaca unui locuitor, ci o vacă de-a oraşului, băgaţi bine de seamă! a îndrăznit să pască pe teritoriul Quinquendonului. Abia dacă biata rumegătoare smulsese iarbă de 3 ori cât latul limbii, dar delictul, abuzul, crima, cum veţi vrea să-i ziceţi, a fost săvârşit şi constatat printr-un proces-verbal, căci pe atunci, magistraţii începură să ştie carte.

— Ne vom răzbuna când va sosi timpul” exclamase Natalis van Tricasse, al 32-lea înaintaş al actualului primar, „şi virgamenezii nu vor pierde nimic aşteptând!”

Virgamenezii erau deci înştiinţaţi. Aşteptară, gândind, nu fără dreptate, că amintirea insultei va dispărea cu timpul. Şi într-adevăr, timp de mai multe veacuri trăiră foarte bine cu vecinii lor din Quinquendone.

Dar virgamenezii îşi făcuseră socotelile neprevăzând „epidemia” ciudată, care schimbând cu totul caracterul vecinilor lor, le redeşteptă în suflete dorul de răzbunare.

Aprinsul avocat Schult ridică această chestiune înaintea auditorilor de la clubul din strada Monstrelet şi-i înflăcăra, întrebuinţând expresiile şi metaforele obişnuite în aceste împrejurări. Reaminti delictul, reaminti pagubele aduse cetăţii Quinquendone, iar o naţiune „geloasă de drepturile sale” nu putea să admită prescripţia.

Arătă insulta veşnic vie, rana veşnic sângerândă; vorbi de unele înclinări ale capului la Virgamenezi şi care arătau cât dispreţ aveau pentru locuitorii Quinquendonului; îi rugă pe concetăţenii săi, care „în mod inconştient, poate” suferiseră veacuri întregi insulta asta grozavă, conjură pe „copiii bătrânii cetăţi să nu aibă altă ţintă decât să obţină o satisfacţie strălucită!”. La sfârşit, făcu apel la „toate forţele naţiunii!” Entuziasmul cu care au fost primite aceste cuvinte noi pentru urechile quinquendonienilor se poate înţelege, dar nu se poate descrie.

Toţi auditorii se ridicaseră în picioare şi, cu mâinile întinse, cereau război cât îi ţineau gura. Niciodată avocatul Schult nu mai avusese asemenea succes.

Primarul, ajutorul de primar, toţi fruntaşii care erau de faţă la această memorabilă şedinţă, în zadar ar fi încercat să se împotrivească avântului mulţimii. De altfel nici nu încercau, ci dacă nu mai tare, dar cel puţin tot aşa de tare ca şi ceilalţi, strigau:

— La graniţă! La graniţă!

Şi cum graniţa nu era decât la 2 kilometri de zidurile Quinquendonului, era lucru clar că virgamenezii erau ameninţaţi de o mare primejdie, căci ar fi fost atacaţi mai înainte de a fi avut timp să ia măsuri de apărare.

În timpul acesta, onorabilul farmacist Josse Liefrink, singurul care îşi păstrase tot sângele rece în această gravă împrejurare, voi să-i facă să înţeleagă că nu au puşti, tunuri, generali.

I s-a răspuns, nu fără oarecare înghiontealã că generalii, tunurile, puştile se vor improviza; că dreptatea şi dragostea de ţară sunt suficiente pentru a face un popor de neînvins.

Aici luă cuvântul însuşi primarul şi, într-o improvizaţie sublimă, „dădu gata” pe oamenii fricoşi, care îşi ascund teama sub vălul prevederii şi vălul acesta îl sfâşie cu o mână patriotică.

În clipa aceea ai fi crezut că se prăbuşeşte sala de atâtea aplauze.

Se supuse la vot.

Votul se făcu prin aclamaţii şi strigătele se înmulţiră.

— La Virgamen! La Virgamen!

Primarul se însărcina atunci să ordone înaintarea armatelor şi – În numele cetăţii – făgădui generalilor care se vor întoarce învingători, toate onorurile triumfului, aşa cum se făcea la romani.

Farmacistul Josse Liefrinck, un încăpăţânat şi jumătate, nu se dădu bătut, cu toate că fusese, şi crezu de cuviinţă să mai facă o observaţie.

El atrase atenţia că la Roma nu se acorda triumful generalilor învingători, decât dacă omorâseră cel puţin 5.000 de duşmani.

— Ei, şi! Ei, şi! strigă poporul în delir.

—. şi cum populaţia cetăţii Virgamen nu se ridică decât la 3.575 de locuitori, va fi cam greu să se ajungă la 5.000 de vrăjmaşi ucişi, afară de cazul când se va omorî de mai multe ori aceeaşi persoană.

Bietul farmacist logician nu a fost lăsat să termine, ci îmbrâncit, înghiontit, a fost dat pe uşă afară.

— Cetăţeni, cuvântă atunci băcanul Pulmacher, orice ar zice fricosul de spiţer, eu mă oblig să omor 5.000 de virgamenezi dacă vreţi să-mi primiţi serviciile.

— 5.500! strigă un patriot mai aprins.

— 6.600! strigă băcanul.

— 7.000! strigă cofetarul din strada Hemling, Jean Orbideck, care se îmbogăţise din negoţul cu frişcă.

— Adjudecat! strigă primarul van Tricasse văzând că nu mai supralicitează nimeni.

Şi iată cum cofetarul Orbideck ajunse generalul armatei quinquendonienilor.

IX.

Preparatorul Ygene dă un sfat cuminte care este respins de doctorul Ox

— Ei, maestre! zise a doua zi Ygene, vărsând acid sulfuric pe bucăţi de piele uriaşe.

— Ei, zise şi doctorul Ox, nu avem dreptate? Uite de ce atârnă nu numai dezvoltarea fizică a unei naţiuni întregi, dar şi moralitatea ei, demnitatea, talentele, simţul ei politic. Nu-i decât o chestiune de molecule…

— Fără îndoială dar…

— Dar?

— Nu credeţi că lucrurile au mers prea departe şi că nu trebuie să-i aţâţăm peste măsură pe bieţii oameni?

— Nu! Nu! strigă doctorul. Nu! Vom merge până la capăt!

— Cum vreţi voi, maestre; numai că experienţa mi se pare cu totul reuşită şi eu sunt de părere că e timpul să…

— Să…?

— Să închidem robinetul.

— Cum! strigă doctorul Ox. Să încerci numai şi te strâng de gât!

X.

O dovadă mai mult că dintr-un loc înalt se pot domina toate micimile omeneşti

— Ce zici? îl întrebă primarul van Tricasse pe ajutorul său Niklausse.

— Zic că războiul acesta este absolut necesar, răspunse Niklausse cu tărie, şi că a sosit timpul să spălăm insulta…!

— Ei bine, şi eu, zise primarul, îţi spun că dacă poporul din quinquendonian nu se va folosi de prilejul de faţă ca să-şi ceară drepturile, va fi nevrednic de numele lui!

— Şi eu susţin că trebuie să ne strângem armata cât mai grabnic şi să-i dăm ordin să înainteze!

— Cum, domnule, cum? zise primarul, mie îmi vorbeşti aşa?

— Chiar dumitale, domnule primar, şi vei auzi adevărul întreg, oricât de neplăcut ţi-ar fi el.

— Îl vei auzi şi dumneata, domnule ajutor de primar, răspunse van Tricasse scos din fire, căci eu îl voi spune mai bine decât dumneata!

Da, domnule, dar, orice întârziere nu ne cinsteşte! De sute de ani oraşul Quinquendone aşteaptă clipa ca să se răzbune şi orice ai zice, fie că-ţi convine, fie că nu-şi convine, noi vom merge împotriva inamicului!

— A! Aşa este vorba, răspunse furios Niklausse, vom merge şi fără dumneata dacă nu vrei să vii!

— Locul primarului este în primul rând, domnule!

— Şi al ajutorului de primar tot acolo, domnule!

— Prin cuvintele dumitale, contrazicându-mă mereu, dumneata mă insulţi, strigă primarul, ai cărui pumni aveau tendinţa să se schimbe în proiectile.

— Şi dumneata mă insulţi îndoindu-te de patriotismul meu! strigă Niklausse pregătindu-se şi el.

— Eu îţi spun, domnule, că armata quinquendoniană va porni peste două zile!

— Şi eu îţi repet că în 48 de ore vom porni împotriva inamicului.

Se poate uşor observa din crâmpeiul acesta de convorbire că cei doi fruntaşi erau exact de aceeaşi părere. Amândoi voiau războiul, dar aţâţarea lor predispunându-i la ceartă,

Niklausse nu asculta ce-i spunea van Tricasse şi van Tricasse nu asculta ce-i spunea Niklausse. Să fi avut păreri deosebite asupra acestei grave chestiuni: primarul să fi dorit războiul şi ajutorul pacea, şi tot n-ar fi fost discuţia mai straşnică!

Cei doi prieteni îşi aruncau priviri pline de mânie. După bătaia rapidă a inimilor, după feţele îmbujorate, după pupilele contractate, după tremurăturile muşchilor, după glasurile răguşite, înţelegeai că erau gata să se repeadă unul la altul.

Clopotul ceasului opri din fericire pe cei doi adversari, tocmai când erau să se încaiere.

— În sfârşit a venit timpul, strigă primarul.

— Ce timp? întrebă ajutorul de primar.

— Timpul să ne urcăm în turnul primăriei.

— Adevărat şi, fie că vrei, fie că nu vrei, eu mă voi urca, domnule!

— Şi eu

— Să mergem!

— Să mergem!

Ultimele cuvinte ar fi putut face să se bănuiască un duel şi că adversarii se duceau pe teren, dar nu; se hotărâse ca primarul şi ajutorul de primar, căpeteniile cetăţii, să se ducă la primărie, să se urce în turn şi să examineze împrejurimile, ca să poată lua cele mai bune măsuri strategice pentru asigurarea victoriei.

Cu toate că erau de aceeaşi părere în această privinţă, totuşi se cercetară tot drumul. Se auzeau strigătele lor răsunând pe străzi, dar toţi locuitorii vorbind pe acelaşi ton, mânia şi îndârjirea lor părea naturală şi nu i se părea curioasă nimănui. În împrejurările acelea, un om liniştit ar fi fost socotit drept un monstru.

Primarul şi ajutorul său, ajungând la uşa turnului erau în culmea furiei. Nu mai erau roşii, ci galbeni şi se ştie că paliditatea este o dovadă că mânia este în culmea ei.

În capul scării înguste a turnului, a fost o adevărată explozie. Cine va trece întâi? Cine va urca întâi scara întortocheată? Adevărul ne sileşte să spunem că a fost o mică înghesuială şi că ajutorul de primar Niklausse uitând respectul ce-l datora superiorului său, cel mai înalt dregător al cetăţii, îl îmbrânci pe van Tricasse în lături şi se repezi pe scara întunecoasă.

Amândoi urcară de la început treptele câte 4, aruncându-şi tot felul de epitete. Era de temut să nu se întâmple vreo dramă în vârful turnului, la 357 de picioare de la pavajul oraşului.

Cei doi furioşi obosiră însă repede şi, după un minut, la a 80-a treaptă, abia mai urcară gâfâind, dacă nu le-a trecut mânia cu totul, cel puţin, ea nu se mai traducea prin calificative nepermise între asemenea persoane. Tăceau şi, lucru ciudat, se părea că iritarea li se micşora pe măsură ce ajungeau deasupra oraşului. Începeau să se mai liniştească.

Clocotele sângelui lor se potoleau ca şi ale unui ibric de cafea depărtat de foc. De ce?

La acest de ce nu putem da nici un răspuns, dar adevărul este că, ajunşi la un balcon ce se afla la o înălţime de 266 de picioare deasupra nivelului oraşului, cei doi adversari statură jos şi mult, mult liniştiţi, se priviră, ca să zicem aşa, fără mânie.

— Sus mai e! zise primarul ştergându-şi faţa cu batista.

— Foarte sus! răspunse ajutorul de primar. Ştii că turnul nostru e mai înalt cu 14 picioare decât Sf. Mihai din Hamburg?

— Ştiu răspunse primarul cu oarecare mândrie, care îi stă bine celui mai de seamă quinquendonian.

După câteva clipe, cei doi fruntaşi îşi continuară urcuşul, aruncând priviri curioase prin ferestrele din zidul turnului. Primarul o luase înainte, fără ca Niklausse să zică ceva. Ba încă, pe la a 300-a treaptă, van Tricasse fiind din cale afară de obosit, Niklausse îl împinse de spate.

Primarul îl lăsă şi, când ajunseră pe platformă, îi zise:

— Mulţumesc, Niklausse, îţi rămân foarte îndatorat. La uşa turnului, jos, erau două fiare sălbatice, gata să se sfâşie; în vârful turnului ajungeau ca doi prieteni!

Timpul era foarte frumos. Era în luna mai. Soarele absorbise toţi aburii. Ce aer curat! Ce senin! Se vedeau lucrurile cele mai mici pe o mare întindere de jur-împrejur. Numai la câţiva kilometri se zăreau zidurile albe ale Virgamenului, acoperişurile lui roşii, clopotniţele sclipind sub razele soarelui. Şi oraşul acesta era menit jafului şi focului!

Primarul şi ajutorul său se aşezară alături pe o bancă mică de piatră, ca doi oameni de treabă şi care se iubesc. Priveau, gâfâind, apoi, după câteva clipe de tăcere:

— Ce frumos este! exclamă primarul.

— Da, e încântător! răspunse ajutorul. Nu crezi, dragă van Tricasse, că omenirea este ursită să stea mai de grabă la înălţimile acestea, decât să se târască pe scoarţa planetei noastre?

— Sunt cu totul de părerea ta, dragă Niklausse; cu totul de părerea ta. Aici înţelegi mai bine măreţia naturii! O aspiri prin toate simţurile! La o astfel de înălţime ar trebui să-şi formuleze filosoful sistemele lor şi să trăiască înţelepţii, mai presus de toate mizeriile lumii acesteia!

— Facem ocolul platformei? întrebă ajutorul de primar.

— Facem, răspunse primarul.

Şi cei doi prieteni, sprijinindu-se unul de braţul celuilalt şi făcând ca altădată pauze mari între întrebări şi răspunsuri, examinară toate punctele orizontului.

— Sunt cel puţin 17 ani de când nu m-am mai urcat în turn, zise van Tricasse.

— Eu nu m-am urcat niciodată, zise Niklausse, şi îmi pare rău, căci ai o privelişte minunată de la înălţimea aceasta! Vezi, dragă prietene, cum şerpuieşte de frumos printre arbori râul Vaar?

— Şi mai încolo înălţimile din Saint-Hermandad! Ce frumos mărginesc orizontul! Vezi şirul acela de arbori pe care i-a

aşezat natura cu atâta meşteşug? Ah! Natura, natura, Niklausse! Va putea mâna omului s-o întreacă vreodată?

— E încântător, scumpul meu prieten, răspunse ajutorul de primar.

Priveşte turmele răspândite pe câmpiile verzi, boii, vacile, berbecii.

Dar muncitorii aceia care se duc la câmp! Parcă sunt nişte ciobani din Arcadia; nu le lipseşte decât cimpoiul!

— Şi deasupra câmpiei roditoare, frumosul cer albastru nepătat de nici un nor! Ah, Niklausse, aici devii poet! Nu înţeleg cum sfântul Simion Stâlpnicul n-a fost unul dintre cei mai mari poeţi ai lumii.

— Poate că unde coloana lui nu era aşa înaltă ca turnul nostru, răspunse ajutorul de primar zâmbind cu bunătate.

În clipa aceea renumitele clopote ale oraşului se puseră în mişcare şi sunară una din ariile cele mai melodioase. Cei doi prieteni rămaseră uimiţi de admirare.

Cu vocea lui blajină, primarul întrebă:

— Dar, prietene Niklausse, oare de ce ne-am urcat în turn?

— Adevărat, răspunse Niklausse, ne-au furat gândurile.

— De ce ne-am urcat? întrebă din nou primarul.

— Ne-am urcat, răspunse Niklausse, ca să respirăm aerul acesta curat, nestricat de slăbiciunile omeneşti.

— Atunci să coborâm, dragă Niklausse.

— Să coborâm, dragă van Tricasse.

Cei doi fruntaşi îşi mai aruncară o dată ochii asupra priveliştii minunate, apoi primarul o luă înainte şi începu să coboare încet şi măsurat. Ajutorul său îl urma, câteva trepte mai în urmă. Ajunseră la balconul unde se opriseră la urcare. Obrajii începură să li se înflăcăreze.

Se opriră o clipă, apoi îşi continuară coborâtul.

După un minut, van Tricasse îl rugă pe Niklausse să-şi încetinească paşii, căci îl calcă pe călcâie şi îl supără.

După vreo 20 de trepte, porunci ajutorului de primar să se oprească, pentru a rămâne oarecare distanţă între ei.

Ajutorul răspunse că nu are poftă să stea cu un picior în aer pentru gustul primarului şi merse înainte.

Van Tricasse îi trânti o vorbă destul de aspră.

Niklausse făcu şi el o aluzie jignitoare vizavi de vârsta primarului destinat, după tradiţiile familiei lui, să se mai însoare o dată.

Primarul mai coborî vreo 20 de trepte, înştiinţându-l pe Niklausse că asta nu i-o va ierta.

Niklausse răspunse că el o va lua înainte şi, scara fiind strâmtă şi cu totul întunecată, cei doi fruntaşi se ciocniră.

Cuvintele de „dobitoc” şi „prost-crescut” au fost cele mai blânde dintre cele schimbate atunci.

— Vom vedea noi, vită bătrână, strigă primarul, vom vedea ce vei face în războiul acesta, în ce rând vei fi!

— Înaintea ta, dobitocule! răspunse Niklausse. Urmară alte strigăte şi apoi ai fi jurat că nişte trupuri omeneşti se rostogolesc pe scară în jos.

Ce s-a întâmplat? Pentru ce s-au schimbat aşa de repede? Pentru ce mieii de pe platformă s-au schimbat jos în tigrii?

Orice ar fi, păzitorul turnului auzind gălăgie, deschise uşa de jos, tocmai în clipa când adversarii, cu ochii scoşi din orbite, îşi smulgeau părul de pe cap. Noroc că aveau peruci!

— Îmi vei da satisfacţie! strigă primarul îndreptându-şi pumnul spre nasul adversarului.

— Când vei voi! urlă ajutorul de primar Niklausse, mişcând ameninţător piciorul drept.

Păzitorul, care de asemenea era aţâţat, nu se ştie de ce, găsi scena asta de provocare ca foarte naturală. Ba încă, parcă îl împingea ceva să se amestece şi el în ceartă, dar se stăpâni şi se duse să anunţe prin oraş că în curând va avea loc un duel între primarul van Tricasse şi ajutorul de primar Niklausse.

XI.

Lucrurile sunt împinse aşa de departe, încât locuitorii Quinquendonului, cititorii şi chiar ajutorul cer un

deznodământ imediat.

Ultima întâmplare dovedeşte până la ce grad de aţâţare ajunsese populaţia Quinquendonului. Cei mai vechi prieteni şi cei mai blajini, înainte de a se fi ivit „epidemia”, să ajungă în uşa furiei! Şi asta abia peste câteva minute de când, vechea lor dragoste, blândeţea, firea lor contemplativă le revenise în vârful turnului.

Auzind de cele întâmplate, doctorul Ox nu mai putea de bucurie.

Nici nu voia să asculte argumentele preparatorului său, care vedea că lucrurile iau o întorsătură primejdioasă. De altfel, amândoi sufereau de aţâţarea generală. Nu erau mai puţin agitaţi decât restul populaţiei şi ajunseseră chiar să se certe cum se certase primarul cu ajutorul său.

Aici trebuie să spunem însă că toate întâlnirile pe teren proiectate, au fost amânate până la rezolvarea conflictului cu oraşul Virgamen.

Nimeni nu are dreptul să-şi verse sângele în zadar, căci el era până la ultima picătură al patriei primejduite.

Într-adevăr, împrejurările erau grele şi nu era de dat înapoi.

Primarul van Tricasse cu tot zelul lui războinic, crezuse că nu e bine să se azvârle asupra duşmanului fără să-l înştiinţeze mai întâi. De aceea 37 ceru virgamenzilor, prin domnul Hottering, guard silvic, să dea satisfacţie pentru călcarea de teritoriu comisă în 1195 în dauna Quinquendonului.

Autorităţile din Virgamen la început nu înţeleseră despre ce era vorba şi guardul silvic a fost dat afară foarte cavalereşte.

Van Tricasse trimise atunci pe unul din adjutanţii de câmp ai generalului cofetar, pe cetăţeanul Hildevert Schuman, fabricant de acadele, om foarte energic, care făcu cunoscut autorităţilor din Virgamen şi minutul în care s-a încheiat la 1195 procesul-verbal prin îngrijirea primarului Natalis van Tricasse.

Autorităţile din Virgamen izbucniră în hohote de râs şi cu adjutantul de câmp se întâmplă la fel ca şi cu guardul silvic.

Primarul îi strânse atunci pe fruntaşii oraşului într-un consiliu. O scrisoare frumos şi viguros a fost redactată în formă de ultimatum. Casus belii era arătat lămurit şi se acorda cetăţii Virgamen un termen de 24 de ore ca să repare insulta adusă Quinquendonului.

Scrisoarea porni şi se înapoie peste câteva ore făcută în mii de bucăţi, fiecare constituind câte o nouă insultă pentru quinquendonieni.

Deci virgamenezii cunoşteau de mult făgăduinţa quinquendonienilor şi îşi băteau joc acum de ei, de reclamaţia lor, de casus belii, de ultimatum!

Nu mai era decât un lucru de făcut: să hotărască armele, să se invoce zeul războaielor şi metoda prusiană, să se năpustească asupra virgamenezilor mai înainte ca ei să se fi putut pregăti.

Aşa hotărî consiliul într-o şedinţă solemnă, în care strigătele, batjocura, gesturile ameninţătoare se încrucişau cu o violenţă fără seamăn. O adunare de nebuni de îndrăciţi n-ar fi fost mai zgomotoasă.

Imediat după declararea războiului, generalul Jean Orbideck îşi strânse armata, adică 2.393 de luptători, dintr-o populaţie de 2.393 suflete. Femeile, copiii, bătrânii erau în rând cu bărbaţii tineri.

Toate lucrurile tăioase sau noduroase au fost transformate în arme.

Puştile din oraş au fost rechiziţionate.

Se găsiră 5, dintre care 2 fără cocoş şi fuseseră date avangardei.

Artileria se compunea din tunul cel vechi de la castel, care fusese cucerit la Quesnoy în 1339, una din cele dintâi guri de foc de care vorbeşte istoria şi cu care nu se mai trăsese de 5 secole. Din fericire pentru servanţi, nu erau proiectile, dar chiar aşa cum era arma asta, tot putea să înfricoşeze puţin pe duşmani.

Celelalte arme fuseseră luate din muzeul de antichităţi şi din arsenalele particulare cunoscute sub numele de bucătării, dar curajul, dreptatea, ura în contra duşmanului, dorul de răzbunare, ţineau loc de arme mai perfecţionate şi înlocuiau, cel puţin aşa se nădăjduia, mitralierele moderne şi tunurile cu repetiţie.

Trupele au fost trecute în revistă. Nici un cetăţean nu era lipsă la apel. Generalul Orbideck, cam nesigur pe calul lui, un dobitoc răutăcios, 38 căzu de 3 ori în faţa frontului, se ridică însă teafăr ceea ce a fost socotit ca un semn bun.

Primarul, ajutorul de primar, comisarul, judecătorul, perceptorul, bancherul, rectorul, în sfârşit toţi fruntaşii oraşului mergeau în frunte. Nici mamele, nici surorile, nici fiicele nu vărsau o lacrimă. Îşi îndemnau soţii, fraţii, părinţii la luptă şi îi urmau formând ariergarda sub comanda curajoasei doamne van Tricasse.

Se auzi trompeta crainicului Jean Mistrol; armata porneşte, părăseşte piaţa şi, scoţând strigăte sălbatice, se îndreaptă spre poarta Audemade.

În clipa când fruntea coloanei era să treacă de zidurile oraşului, se repezi un om înaintea ei.

— Staţi! Staţi! nebunilor! strigă el. Liniştiţi-vă! Staţi să închid robinetul! Voi nu sunteţi setoşi de sânge! Sunteţi oameni cumsecade, blânzi, paşnici! Dacă vă găsiţi în halul acesta, vina este a stăpânului meu, doctorul Ox! E vorba de o experienţă! Sub pretextul că vă va lumina oraşul cu gaz oxihidric, a saturat…

Preparatorul Ygene era peste măsură de aprins, dar nu putu să termine. În clipa în care secretul doctorului era să-i scape din gură, doctorul Ox furios îl ajunse din urmă, se repezi la el şi-i închise gura cu pumnii.

O adevărată luptă. Primarul, ajutorul de primar şi ceilalţi fruntaşi care se opriseră la vederea lui Ygene, se repeziră înfuriaţi la cei doi străini, fără să vrea să mai asculte nici pe unul nici pe altul. Doctorul Ox şi preparatorul lui,

înghiontiţi, bătuţi, au fost numai bine târâţi din ordinul lui van Tricasse, spre închisoare, când…

XII.

Deznodământul are loc.

Când avu loc o explozie înfricoşătoare.

Se păru că a luat foc toată atmosfera. O flacără de o intensitate, de o vioiciune fenomenală ţâşni până în înaltul cerului, ca un meteor. Dacă ar fi fost noapte, ar fi luminat până la 10 kilometri în jur.

Toată armata quinquendoniană a fost culcată la pământ, ca o armată de soldaţi de plumb. Din fericire, nu a fost nici o victimă; câteva zgârieturi, câteva cucuie şi atâta tot. Cofetarul care, din întâmplare, nu a căzut de pe cal în clipa aceea, se alese cu pomponul pârlit, dar fără nici o rană.

Ce se întâmplase?

După cum s-a aflat în urmă, sărise în aer uzina de gaz. În lipsa doctorului Ox şi a ajutorului său, se făcuse vreo nesocotinţă. Nu se ştie nici cum, nici de ce, se stabilise o comunicaţie între rezervorul cu oxigen şi cel cu hidrogen. Din întâlnirea acestor două gaze ieşise un amestec explozibil, care luase foc din nebăgare de seamă.

Aceasta schimbă toate planurile. Când se ridică armata de jos, doctorul Ox şi preparatorul Ygene dispăruseră.

XIII.

Cititorul inteligent vede că a ghicit, cu toate precauţiile autorului.

După explozie, Quinquendonul a redevenit imediat cetatea paşnică, nepăsătoare şi flamandă de odinioară.

După explozie, care nu produse o emoţie prea mare, fiecare, fără să ştie de ce, maşinaliceşte, îşi luă drumul spre casă, primarul la braţ cu ajutorul de primar, avocatul Schult la braţ cu doctorul Custos, Frantz, Niklausse la braţ cu rivalul său Simon Collaert, toţi liniştiţi, fără să facă vreun zgomot, fără să-şi mai dea seama de ce s-a întâmplat, uitând de Virgamen şi de răzbunare. Generalul se înapoie la prăjiturile lui şi ajutorul la fabricatul acadelelor.

Totul îşi reluă vechea linişte, viaţa obişnuită, oameni şi animale, animale şi plante, chiar turnul porţii Audenarde pe care explozia. îl îndreptase!

De atunci nu s-a mai auzit nici un cuvânt mai tare ca altul, nici o discuţie în oraşul Quinquendone. Nu s-a mai făcut nici politică, n-au mai avut loc procese, cluburile au fost desfiinţate, sergenţii de stradă de asemenea. Locul de comisar al lui Passaul redeveni o sinecură şi dacă nu i s-a tăiat leafa, motivul a fost că primarul şi ajutorul de primar, nu au putut hotărî ce hotărâre să ia în privinţa lui.

Din timp în timp însă comisarul, fără să bănuiască el ceva, tot mai era visat de nemângâiata Tatanemance.

Rivalul lui Frantz o lăsa cu multă mărinimie pe frumoasa Suzel iubitului ei, care se grăbi să se căsătorească cu ea peste 5 sau 6 ani de la aceste întâmplări.

Cât despre doamna van Tricasse, dânsa muri 10 ani mai târziu, în termen deci, iar primarul se căsători cu domnişoara Pelagie van Tricasse verişoara sa.

XIV.

Cum se explică teoria doctorului Ox.

Dar ce a făcut misteriosul doctorului Ox? O experienţă fantezistă şi nimic mai mult.

După ce şi-a aşezat conductele de gaz, a saturat cu oxigen curat, fără un atom de hidrogen, clădirile publice, casele particulare, în cele din urmă străzile Quinquendonului.

Gazul acesta fără gust, fără miros, răspândit în aşa mare cantitate în atmosferă, provoacă tulburări serioase în organism când este inspirat.

Când trăieşti într-un mediu saturat de oxigen, eşti excitat, supraexcitat, arzi!

Cum reintri în atmosfera obişnuită, îţi vii în fire dovadă întâmplarea ajutorului de primar şi a primarului când au ajuns în vârful turnului, la aerul obişnuit, căci oxigenul fiind greu, rămâne în straturile inferioare ale atmosferei.

Traiul în asemenea condiţii, respiraţia gazului acestuia care transformă fiziologic corpul ca şi sufletul, scurtează

viaţa întocmai ca la aceia care mor voind să soarbă cât mai mult din plăcerile vieţii în timpul cel mai scurt!

A fost deci un mare noroc pentru quinquendonieni, explozia providenţială care a pus capăt primejdioasei experienţe, distrugând uzina doctorului Ox.

În rezumat şi pentru a încheia, virtutea, curajul, talentul, inteligenţa, imaginaţia, toate calităţile sau facultăţile acestea nu cumva au vreo legătură cu oxigenul?

Asta-i teoria doctorului Ox, dar oricine are dreptul să n-o admită şi, întrucât ne priveşte, noi o respingem din toate punctele de vedere, cu toată experienţa fantezistă la care a fost supus oraşul Quinquendone.

SFÂRŞIT